

**MAHARSHI DAYANAND SARASWATI UNIVERSITY
AJMER (RAJASTHAN)**

**SYLLABUS
M.A. SANSKRIT
(Semester Scheme)**

**I & II Semester - 2026 - 2027
III & IV Semester - 2027 - 2028**

सेमेस्टर - I

एम.ए. संस्कृत-प्रथम वर्ष - (2026-27)

सेमेस्टर - I

Course Code : SANS-DCC-01

“वैदिक वाङ्मयम्”

निर्गमाः/ उद्देश्यानि -

1. वेदाध्ययने प्रवृत्तिः भविष्यति।
2. वेदेषु वर्णितानां विषयाणाम् आधुनिक-संदर्भे अवबोधः भविष्यति।
3. वैदिक-सृष्टि-रचना-प्रक्रियायाः ज्ञानं भविष्यति।
4. वैदिक-संवाद-परम्परया धर्म-नीति-आध्यात्मिक-मूल्यानां ज्ञास्यति।

इकाई	विषयः
I	ऋग्वेदः - 1. पुरुष-सूक्तम् (10, 90) 5. रुद्र सूक्तम् (2, 33) 2. नासदीय-सूक्तम् (10, 129) 6. मरुत सूक्तम् (1, 85) 3. वरुण-सूक्तम् (7, 86) 7. हिरण्यगर्भ-सूक्तम् (10, 121) 4. वाक् सूक्तम् (10, 125) 8. अग्नि-सूक्तम् (1, 12)
II	यजुर्वेदः अथर्ववेदः च - यजुर्वेदः 1. शिवसंकल्प-सूक्तम् (34 तमः अध्यायः, 1-6 मन्त्राः) अथर्ववेदः 1. मेधाजनन-सूक्तम् (1.1) 4. राष्ट्राभिवर्धन सूक्त (1.29) 2. पृथिवी-सूक्तम् (12.1) (1-15 मन्त्राः) 5. ब्रह्मचर्य सूक्त (11.5) 3. काल-सूक्तम् (19.53) 6. शाला-निर्माण-सूक्तम् (3.12)
III	वैदिक-संवाद-परम्परा - 1. सरमा-पणि (ऋ 10.108) 4. पुरुरवा-उर्वशी (ऋ 10.95) 2. यम-यमी (ऋ 10.10) 5. इन्द्र-अगस्त्य (ऋ 1.170) 3. विश्वामित्र-नदी (ऋ 3.33) 6. याज्ञवल्क्य-मैत्रेयी (बृहदारण्यक उपनिषद्-2.4 तथा 4.5)

परीक्षा-योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधिः - घण्टा त्रयम्

पूर्णाङ्कः - 70

खण्डः - 'अ'

(क) दश - अति लघूत्तरात्मक-प्रश्नानां निर्माणम् -

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतमं प्रश्न त्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः । (लगभग 20 शब्द)

2×10=20

खण्ड: - 'ब'

(ख) नव - प्रश्नानां निर्माणम्

(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयं निर्माणम्)

नोट:- प्रति-इकाईतः न्यूनतमं एक प्रश्नं स्वीकृत्य षड्-प्रश्ना करणीयाः।

(लगभग 250 शब्द)

6×5=30

इकाई - I

- (1) एकस्य मन्त्रस्य सप्रसङ्ग-व्याख्या।
- (2) एकस्य मन्त्रस्य सप्रसङ्ग व्याख्या।
- (3) एकस्य मन्त्रस्य सप्रसङ्ग-व्याख्या सारः वा।

इकाई - II

- (1) एकस्य मन्त्रस्य सप्रसङ्ग-व्याख्या।
- (2) एकस्य मन्त्रस्य सप्रसङ्ग-व्याख्या।
- (3) एकस्य मन्त्रस्य सप्रसङ्ग व्याख्या सारः वा।

इकाई - III

- (1) एकस्य मन्त्रस्य सप्रसङ्ग व्याख्या।
- (2) एकस्य संवादस्य सारः वैशिष्ट्यम् वा।
- (3) एकस्य मन्त्रस्य सप्रसङ्ग व्याख्या सारः वा।

खण्ड: - 'स'

(ग) प्रश्नत्रयं निर्माणम्

(प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट :- प्रश्नद्वयं करणीयम्।

10×2=20

इकाई - I

- (1) प्रतिपाद्य विषय-सम्बन्धि-व्याख्यात्मकः/समालोचनात्मकः प्रश्नः वा।

इकाई - II

- (2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-व्याख्यात्मकः/समालोचनात्मकः प्रश्नः।

इकाई - III

- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-व्याख्यात्मकः/समालोचनात्मकः प्रश्नः।

CA प्रारूप :-

पूर्णाङ्काः - 30

(i) प्रथमम् आन्तरिक-परीक्षणम् -

10 अङ्काः

(ii) द्वितीयम् आन्तरिक-परीक्षणम् -

10 अङ्काः

(iii) परियोजना/प्रोजेक्ट -

05 अङ्काः

(iv) उपस्थितिः -

05 अङ्काः

नोट:- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) 10 अङ्क तथा Internal continuous Assessment (CA) – 30 अङ्क में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक पुस्तकानि:-

1. ऋग्वेद-संहिता – (सम्पादक) श्रीपाद दामोदर सातवलेकर
2. ऋग्वेद-संहिता – (सम्पादक) लक्ष्मण स्वरूप
3. ऋग्वेद-संहिता – (अनुवादक) पं. जयदेव शर्मा
4. वैदिक-सूक्त-संग्रह – डॉ. देवेन्द्र नाथ पाण्डेय
5. ऋक् सूक्त संग्रह – डॉ. तारिणीश झा
6. ऋक्-भाष्य-संग्रह – डॉ. देवराज चानना
7. अथर्ववेद-संहिता – (सम्पादक) श्रीपाद दामोदर सातवलेकर
8. अथर्ववेद-संहिता – (सम्पादक) विश्वबन्धु
9. अथर्ववेद-संहिता – (अनुवादक) जयदेव विद्यालंकार
10. यजुर्वेद-संहिता – (सम्पादक) श्रीपाद दामोदर सातवलेकर
11. वाजसनेयी-संहिता – (अनुवाद) श्री जगदीश शास्त्री
12. ऋक्-सूक्त-संग्रह – डॉ. हरिदत्त शास्त्री

एम.ए. संस्कृत-प्रथम वर्ष (2026-27)

सेमेस्टर-I

Course Code : SANS -DCC-02

“ललितसाहित्यम्”

निर्गमाः/उद्देश्यानि:-

1. सौन्दर्यबोधस्य विकासः।
2. रसानुभूतेः प्राप्तिः भावनात्मकपरिष्कारं च।
3. जीवनमूल्यानामवबोधः।
4. ऋतूनां सौन्दर्यवर्णनं, प्रकृतिचित्रणं, मानव-जीवनस्य ऋतुभिः सह सम्बन्धः इत्यादीनां ज्ञानं भवति।

इकाई	विषय
I	महाकविकालिदासरचितं मेघदूतम् (पूर्वमेघः)
II	महाकविकालिदासरचितं मेघदूतम् (उत्तरमेघः)
III	महाकविकालिदासरचितं ऋतुसंहारम् (ग्रीष्मः वर्षा शरद्ः च ऋतवः)

परीक्षा-योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधि: - घण्टा त्रयम्

पूर्णाङ्क - 70

खण्डः - 'अ'

(क) दश - अति लघूत्तरात्मक-प्रश्नानां निर्माणम् -

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतम प्रश्न त्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः। (लगभग 20 शब्द)

10×2=20

खण्डः - 'ब'

(ख) नव - प्रश्नानां निर्माणम्

(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयं निर्माणम्)

नोट:- प्रति-इकाईतः न्यूनतमं एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड्-प्रश्ना करणीयाः।

6×5=30

इकाई - I

- (1) मेघदूतस्य एकस्य श्लोकस्य सप्रसंग व्याख्या।
- (2) मेघदूतस्य प्रतिपाद्यविषय - सम्बन्धि-प्रश्नः।
- (3) मेघदूतस्य श्लोकस्य सप्रसंग-अनुवादः।

इकाई - II

- (1) मेघदूतस्य एकस्य श्लोकस्य सप्रसंग व्याख्या।
- (2) मेघदूतस्य प्रतिपाद्यविषय - सम्बन्धि-प्रश्नः।
- (3) मेघदूतस्य एकस्य श्लोकस्य सप्रसंग-अनुवादः।

इकाई - III

- (1) ऋतुसंहारस्य एकस्य श्लोकस्य सप्रसंग व्याख्या
- (2) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धि-प्रश्नः।
- (3) ऋतुसंहारस्य एकस्य श्लोकस्य सप्रसंग अनुवादः

खण्डः - 'स'

(ग) प्रश्नत्रयं निर्माणम्

(प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट :- प्रश्नद्वयं करणीयम्।

2×10=20

इकाई - I

- (1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि समालोचनात्मकः प्रश्नः

इकाई - II

- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि व्याख्यात्मक प्रश्नः।

इकाई - III

- (3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि व्याख्यात्मक/समालोचनात्मकः प्रश्नः।

CA प्रारूप :-

पूर्णाङ्काः - 30

(i) प्रथमम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(ii) द्वितीयम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(iii) परियोजना/प्रोजेक्ट -	05 अङ्काः
(iv) उपस्थितिः -	05 अङ्काः

नोट:- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) 10 अङ्क तथा Internal continuous Assessment (CA) - 30 अङ्क में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक पुस्तकानि:-

1. संस्कृत के संदेश काव्य- डॉ. रामकुमार आचार्य
2. मेघदूतः एक अध्ययन - डॉ. वासुदेवशरण अग्रवाल
3. मेघदूतम् - डॉ. बाबूराम त्रिपाठी
4. मेघदूतम् - डॉ. अर्कनाथ चौधरी
5. ऋतुसंहारम् - डॉ. रेवा प्रसाद द्विवेदी।
6. ऋतुसंहारम् - पं. हरगोविन्द शास्त्री

एम.ए. संस्कृत-प्रथम वर्ष - (2026-27)

सेमेस्टर-I

Course Code : SANS -DCC-03

“दर्शनशास्त्रम्”

निर्गमाः/उद्देश्यानि:-

1. भारतीय-दर्शनानां सैद्धान्तिकं ज्ञानं भवति ।
2. न्याय-वैशेषिक-दर्शनयोः प्रमुखसिद्धान्तानां अवबोधः ।
3. पदार्थानां यथार्थ स्वरूपज्ञानं सहायकं भवति ।

इकाई	विषय
I	भारतीय आस्तिक-नास्तिक-दर्शनानां परिचयः प्रमुख-ग्रन्थाः, सिद्धान्ताः, तत्त्व-विचारः, प्रमाण-मीमांसा, धर्म-विचार, सृष्टि-प्रक्रिया, जीव-जगत्-आत्मा-सम्बन्धि-विचारः इत्यादि प्रतिपाद्य-विषयाणाम् अध्ययनम्
II	तर्कभाषा (केशवमिश्र प्रणीत) (प्रारम्भतः प्रत्यक्ष पर्यन्तम्)
III	तर्कभाषा (केशवमिश्र प्रणीत) (अनुमानतः प्रामाण्यवाद पर्यन्तम्)

परीक्षा-योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधि: - घण्टा त्रयम्

पूर्णाङ्क - 70

खण्ड: - 'अ'

(क) दश - अति लघूत्तरात्मक-प्रश्नानां निर्माणम् -

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतम प्रश्न त्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः । (लगभग 20 शब्द)

10×2=20

खण्ड: - 'ब'

(ख) नव - प्रश्नानां निर्माणम्

(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयं निर्माणम्)

नोट:- प्रति-इकाईतः न्यूनतमं एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड्-प्रश्ना करणीयाः ।

6×5=30

इकाई - I

- (1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी
- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी
- (3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी

इकाई - II

- (1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकाशंस्य व्याख्या
- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकाशंस्य व्याख्या

(3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकाशंस्य व्याख्या

इकाई - III

(1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकाशंस्य व्याख्या

(2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकाशंस्य व्याख्या

(3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकाशंस्य व्याख्या

खण्डः - 'स'

(ग) प्रश्नत्रयं निर्माणम्

(प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट :- प्रश्नद्वयं करणीयम्।

2×10=20

इकाई - I

(1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि व्याख्यात्मक/समालोचनात्मक प्रश्नः /टिप्पणीद्वयम्

इकाई - II

(2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि व्याख्यात्मक/समालोचनात्मक प्रश्नः/कारिकाशंस्य व्याख्या टिप्पणीद्वयम्।

इकाई - III

(3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि व्याख्यात्मक/समालोचनात्मक प्रश्नः/टिप्पणीद्वयम्

CA प्रारूप :-

पूर्णाङ्काः - 30

(i) प्रथमम् आन्तरिक-परीक्षणम् -

10 अङ्काः

(ii) द्वितीयम् आन्तरिक-परीक्षणम् -

10 अङ्काः

(iii) परियोजना/प्रोजेक्ट -

05 अङ्काः

(iv) उपस्थितिः -

05 अङ्काः

नोट:- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) 10 अङ्क तथा Internal continuous Assessment (CA) - 30 अङ्क में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक पुस्तकानि:-

1. तर्कभाषा - आचार्य विश्वेश्वर
2. तर्कभाषा - डॉ. श्रीनिवास शास्त्री
3. तर्कभाषा - पं. ब्रदीनाथ शुक्ल
4. तर्कभाषा - डॉ. अर्कनाथ चौधरी
5. भारतीय - दर्शन - डॉ. बलदेव उपाध्याय
6. भारतीय - दर्शन - डॉ. उमेश मिश्र
7. भारतीय - दर्शन - दत्ता एवं चटर्जी
8. भारतीय - दर्शन - डॉ. चन्द्रधर शर्मा
9. भारतीय दर्शन की रूपरेखा - डॉ. एम. हिनिरयन्ना

एम. ए. प्रथम वर्ष - (2026-2027)

सेमेस्टर-I

Course Code - SANS - DCC-04

पाणिनीयशिक्षा भाषाविज्ञानञ्च

निर्गमाः/उद्देश्यानि-

1. पाणिनीय-शिक्षायाः परिचयः।
2. भाषाविज्ञाने भाषाविकासोच्चारणस्थानध्वनिनियमादिसम्बद्धविषयाणां परिज्ञानम्।
3. भाषाविज्ञाने ध्वनि-भाषापरिवार-अर्थसम्बद्धसिद्धान्तानां ज्ञानम्।

इकाई	विषयः
I	पाणिनीय-शिक्षा
II	भाषाविज्ञानम् रुपरेखा, क्षेत्रम्, भाषा-उत्पत्तिः विकासश्च, उच्चारणस्थानानि, ध्वनयः स्वरव्यञ्जनानि, ध्वनिनियमाः
III	भाषाविज्ञानम् ध्वनिपरिवर्तनस्य कारणानि दिशश्च, भाषाणां वर्गीकरणम् (भारोपीय भाषापरिवारसन्दर्भे) अर्थविज्ञानम्, अर्थपरिवर्तनस्य कारणानि अवस्थाश्च

परीक्षा योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधि: घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः-70

खण्ड-अ

- (क) दश अतिलघूत्तरात्मक प्रश्नानां निर्माणम्
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतम प्रश्नत्रयम्
नोटः सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः। (शब्दसीमा 20 शब्दा)

10×2=20

खण्ड-ब

- (ख) नव प्रश्नानां निर्माणम्।
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतमं प्रश्नत्रयम्)
नोट - प्रति-इकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड् प्रश्नाः करणीयाः। (शब्दसीमा - 250 शब्दा)

6×5=30

इकाई-I

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बद्धं टिप्पणीलेखनम्।
- (2) एकस्याः कारिकायाः सप्रसंगव्याख्या।
- (3) एकस्याः कारिकायाः सप्रसंगानुवादः।

इकाई-II

- (1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धिनी एका टिप्पणी।
- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि -प्रश्नः।
- (3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि -प्रश्नः।

इकाई-III

- (1) प्रतिपाद्य-विषयसम्बन्धिनी एका टिप्पणी।
- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि -प्रश्नः।
- (3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि -प्रश्नः।

खण्ड-स

- (ग) त्रयाणां प्रश्नानां निर्माणम्
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माण)
नोट- प्रश्नद्वयं करणीयम्। (शब्दसीमा 500 शब्दा)

2×10=20

इकाई-I

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बद्धः व्याख्यात्मकः विश्लेषणात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम्।

इकाईII

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बद्धः समालोचनात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम्॥

इकाई-III

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बद्धः समालोचनात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम्॥

CA प्रारूप

पूर्णाङ्कः-30

(1) प्रथमम् आन्तरिकपरीक्षणम्-	10 अङ्काः
(2) द्वितीयम् आन्तरिकपरीक्षणम्-	10 अङ्काः
(3) परियोजना/प्रोजेक्ट कार्य-	05 अङ्काः
(2) उपस्थितिः -	05 अङ्काः

नोट- विद्यार्थी को External Theory paper (EOSE)-70

अङ्क तथा Internal Continuous Assessment

(CA)-30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

सन्दर्भग्रन्थाः/सहायपुस्तकानि

1. पाणिनीय शिक्षा	- व्याख्याकार डॉ. द्विजेन्द्रनाथ मिश्र
2. पाणिनीय शिक्षा	- व्याख्याकार डॉ. राकेश शास्त्री
3. एन. इण्ट्रोडक्शन टू कम्पेरिटिव फिलौलॉजी गुणे (ओरिएण्टल बुक एजेन्सी, पूना)	
4. तुलनात्मक भाषा शास्त्र	- डॉ. मंगलदेव शास्त्री
5. भाषा विज्ञान	- डॉ. भोलानाथ तिवारी
6. संस्कृत का भाषाशास्त्रीय अध्ययन	- डॉ. भोलाशंकर व्यास
7. संस्कृत का भाषा विज्ञान	- डॉ. राजकिशोर सिंह
8. भाषा का इतिहास	- श्री भगवद्दत्त
9. भाषा-विज्ञान	- डॉ. कर्ण सिंह

एम.ए. संस्कृत, प्रथम वर्ष - 2026-2027

सेमेस्टर - I

Course Code-SANS-DCC-05

“आधुनिक संस्कृत-साहित्यम्”

निर्गमाः/उद्देश्यानि :-

1. आधुनिक-संस्कृतसाहित्यस्य इतिहासस्य सामान्यः परिचयः।
2. शिवराजविजयस्य परिचयः साहित्यावबोधः।
3. श्रीधरभास्करवर्णेकरप्रणीतस्य विवेकानन्दविजयनाटकस्य अध्ययनम्।

इकाई	विषयः
I	आधुनिक-संस्कृत-कवयः तेषां रचना-परिचयं च 1. पं. मधुसूदन ओझा 4. डॉ. शिवसागर त्रिपाठी 2. भट्ट मथुरानाथ शास्त्री 5. डॉ. प्रभाकर शास्त्री 3. पं. गिरिधर शर्मा चतुर्वेदी 6. पं. नित्यानन्द शास्त्री
II	पं. अम्बिकादत्त व्यास-विरचितं “शिवराज विजयम्” (प्रथमः निःश्वासः)
III	श्रीभास्कर वर्णेकर-विरचितं “विवेकानन्दविजयम्”

परीक्षा योजना (COSE प्रारूप)

समयावधि: घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः-70

खण्ड-अ

(क) दश अतिलघूरातरात्मक-प्रश्नानां निर्माणम्

(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः न्यूनतमं प्रश्नत्रयम्)

नोटः सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः। (शब्दसीमा 20 शब्दाः)

10×2=20

खण्ड-ब

(ख) नव-प्रश्नानां निर्माणम्

(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः न्यूनतमं प्रश्नत्रयम्)

नोट - प्रति-इकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड् प्रश्नाः करणीया। (शब्दसीमा - 250 शब्दाः)

6×5=30

इकाई-I

- (1) एकस्य आधुनिकसंस्कृतसाहित्यकारस्य व्यक्तित्व कृतित्वसम्बद्धः प्रश्नः।
- (2) कृतिविशेषस्य संक्षिप्तसारः।
- (3) कृतिविशेषस्य कविविशेषस्य वा साहित्यिकवैशिष्ट्यम्।

इकाई-II

- (1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।
- (2) एकस्य गद्यांशस्य सप्रसंग-व्याख्या।

(3) एकस्य गद्यांशस्य सप्रसंगानुवादः।

इकाई-III

(1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

(2) एकस्य गद्यांशस्य सप्रसंग-व्याख्या।

(3) एकस्य गद्यांशस्य सप्रसंगानुवादः।

खण्ड-स

(ग) त्रयाणां प्रश्नां निर्माणम्।

(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट - प्रश्नद्वयं करणीयम्। (शब्दसीमा 500 शब्दाः)

2×10=20

इकाई-I

(1) आधुनिकसाहित्यकारसम्बद्धः विश्लेषणात्मकः प्रश्नः।

इकाई-II

(2) प्रतिपाद्यविषयसम्बद्धः विमर्शपरकः प्रश्नः अथवा सप्रसंग व्याख्यानवादः।

इकाई-III

(2) प्रतिपाद्यविषयसम्बद्ध प्रश्नः एकस्य श्लोकस्य गद्यांशस्य वा सप्रसंगव्याख्यानवादः।

CA प्रारूप

पूर्णाङ्काः-30

(1) प्रथमम् आन्तरिकपरीक्षणम्-

10 अङ्काः

(2) द्वितीयम् आन्तरिकपरीक्षणम्-

10 अङ्काः

(3) परियोजना/प्रोजेक्ट कार्य-

05 अङ्काः

(2) उपस्थितिः -

05 अङ्काः

नोट- विद्यार्थी को External Theory paper (EOSE)-70

अङ्क तथा Internal Continuous Assessment

(CA)-30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

सन्दर्भग्रन्थाः/सहायपुस्तकानि1

1. आधुनिक संस्कृत काव्य परम्परा - केशव मूसलगाँवकर, चौखम्बा विद्याभवन
2. आधुनिक संस्कृत साहित्य का समग्र इतिहास - प्रो. राधावल्लभ त्रिपाठी
3. आधुनिक संस्कृत साहित्य का इतिहास - डॉ. मिथिलेश पाण्डेय
4. शिवराजविजयम् - अम्बिकादत्तव्यास, व्याख्याकार वैद्य नारायण मिश्र
5. शिवराजविजयम् - अम्बिकादत्तव्यास, व्याख्याकार श्रीनिवास शर्मा
6. विवेकानन्दविजयम् - श्रीदरभास्करवर्णेकर, व्याख्याकार विक्रमजीत एवं
आचार्य भवनिशंकर शर्मा महाजनीय, हंसा प्रकाशन, जयपुर

सेमेस्टर - II

एम.ए. संस्कृत-प्रथम वर्ष - (2026-27)

सेमेस्टर - II

Course Code : SANS - DCC - 06

“निरुक्तं वैदिकसाहित्येतिहासः च”

निर्गमाः/उद्देश्यानि:-

1. निरुक्तस्य अध्ययनेन निर्वचनशास्त्रस्य वैदिक-व्याकरणस्य च अवबोधः भविष्यति।
2. वैदिकसाहित्यस्य अध्ययनमाध्यमेन भारतीय-संस्कृतेः नैतिक मूल्यानां च परिचयः भविष्यति।
3. दुर्बोधवैदिकशब्दानाम् अर्थबोधनाय निरुक्तस्य अध्ययनम् आवश्यकम् अस्ति।

इकाई	विषयः
I	<u>महर्षि-यास्क-विरचितं निरुक्तम्:-</u> अध्याय-प्रथम (1-6 पादाः)-व्याख्या निर्वचनं च। अध्याय-द्वितीय (1-3 पादाः)-व्याख्या निर्वचनं च।
II	<u>महर्षि-यास्क-विरचितं निरुक्तम्:-</u> अध्याय-द्वितीय (4-7 पादाः)-व्याख्या निर्वचनं च। अध्याय-सप्तम (1-7 पादाः)-व्याख्या निर्वचनं च।
III	<u>वैदिक-साहित्यस्य इतिहासः:-</u> 1. संहिता-साहित्य 2. ब्राह्मण-साहित्य 3. आरण्यक-साहित्य 4. उपनिषद्-साहित्य 5. वेदाङ्ग-साहित्य

परीक्षा-योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधि: - घण्टा त्रयम्

पूर्णाङ्क - 70

खण्ड: - 'अ'

(क) दश - अति लघूत्तरात्मक-प्रश्नानां निर्माणम् -

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतम प्रश्न त्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः। (लगभग 20 शब्द)

10×2=20

खण्ड: - 'ब'

(ख) नव - प्रश्नानां निर्माणम्

(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयं निर्माणम्)

नोट:- प्रति-इकाईतः न्यूनतमं एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड्-प्रश्नाः करणीयाः।

6×5=30

इकाई - I

- (1) एकस्य गद्यांशस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (2) एकस्य गद्यांशस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (3) चतुर्णां पदानां संस्कृत-भाषायां निर्वचनम् ।

इकाई - II

- (1) एकस्य गद्यांशस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (2) एकस्य गद्यांशस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (3) चतुर्णां पदानां संस्कृत-भाषायां निर्वचनम् ।

इकाई - III

- (1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।
- (2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।
- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।

खण्डः - 'स'

(ग) प्रश्नत्रयं निर्माणम्

(प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट :- प्रश्नद्वयं करणीयम् ।

2×10=20

इकाई - I

- (1) प्रतिपाद्य विषय-सम्बन्धि-व्याख्यात्मकः समालोचनात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम् अथवा व्याख्याद्वयम् ।

इकाई - II

- (2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-व्याख्यात्मकः समालोचनात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम् अथवा व्याख्याद्वयम् ।

इकाई - III

- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-समालोचनात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम् ।

CA प्रारूप :-

पूर्णाङ्काः - 30

(i) प्रथमम् आन्तरिक-परीक्षणम् -

10 अङ्काः

(ii) द्वितीयम् आन्तरिक-परीक्षणम् -

10 अङ्काः

(iii) परियोजना/प्रोजेक्ट -

05 अङ्काः

(iv) उपस्थितिः -

05 अङ्काः

नोट:- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) 10 अङ्क तथा Internal continuous Assessment (CA) - 30 अङ्क में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक पुस्तकानि:-

1. वैदिक साहित्य और संस्कृति - डॉ. बलदेव उपाध्याय
2. वैदिक विज्ञान और भारतीय संस्कृति - डॉ. गिरिधर शर्मा
3. वैदिक वाङ्मय का इतिहास - पं. भगवद्दत्त (खण्ड 1 से 3)
4. वैदिक-संस्कृति - श्री गोविन्द चन्द्र पाण्डेय
5. वैदिक साहित्य और संस्कृति - डॉ. कपिलदेव द्विवेदी।
6. निरुक्तम् - (सम्पादक) श्री छज्जूराम शास्त्री
7. निरुक्तम् - (सम्पादक) प्रो. उमाशंकर शर्मा
8. निरुक्तम् - (सम्पादक) श्री लक्ष्मण स्वरूप
9. निरुक्तम् - (अनुवादक) पं. शिवनारायण शास्त्री
10. निरुक्तम् - (अनुवादक) पं. मुकुन्द झा बख्शी
11. वैदिक साहित्य का इतिहास - डॉ. पारसनाथ द्विवेदी
12. निरुक्तम् - (अनुवादक) आचार्य विश्वेश्वर
13. वैदिक वाङ्मय : एक परिशीलन - डॉ. ब्रजबिहारी चौबे

एम.ए. संस्कृत- प्रथम वर्ष (2026-27)

सेमेस्टर-II

Course Code : SANS -DCC-07

“साहित्यशास्त्रम्”

निर्गमाः/उद्देश्यानि:-

1. सौन्दर्य बोधस्य विकासः।
2. रसानुभूतेः प्राप्तिः भावनात्मकपरिष्कारं च।
3. जीवनमूल्यानामवबोधः।
4. साहित्यशास्त्रस्य सिद्धान्तानाम् अवबोधनम्।

इकाई	विषय
I	<u>श्री विश्वनाथविरचितं साहित्यदर्पणम्</u> प्रथमः परिच्छेदः। द्वितीयः परिच्छेदः।
II	<u>श्री विश्वनाथविरचितं साहित्यदर्पणम्</u> तृतीयः परिच्छेदः (1-28 कारिकाः) षष्ठम परिच्छेदः।
III	<u>काव्यशास्त्रस्य षड् सम्प्रदायाः</u> 1. रस सम्प्रदाय 2. अलंकार सम्प्रदाय 3. रीति सम्प्रदाय 4. ध्वनि सम्प्रदाय 5. वक्रोक्ति सम्प्रदाय 6. औचित्य सम्प्रदाय

परीक्षा-योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधि: - घण्टा त्रयम्

पूर्णाङ्क - 70

खण्ड: - 'अ'

(क) दश - अति लघूत्तरात्मक-प्रश्नानां निर्माणम् -

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतमं प्रश्नत्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः। (लगभग 20 शब्द)

10×2=20

खण्ड: - 'ब'

(ख) नव - प्रश्नानां निर्माणम्

(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयम् निर्माणम्)

नोट:- प्रति-इकाईतः न्यूनतमं एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड्-प्रश्ना करणीयाः।

6×5=30

इकाई - I

(1) साहित्यदर्पणस्य एका-कारिकायाः सप्रसंग व्याख्या।

(2) साहित्यदर्पणस्य एका-कारिकायाः सप्रसंग व्याख्या।

(3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः।

इकाई - II

(1) साहित्यदर्पणस्य एका-कारिकायाः सप्रसंग व्याख्या।

(2) साहित्यदर्पणस्य एका-कारिकायाः सप्रसंग व्याख्या।

(3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः।

इकाई - III

(1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः।

(2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः।

(3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः।

खण्डः - 'स'

(ग) प्रश्नत्रयं निर्माणम्

(प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट :- प्रश्नद्वयं करणीयम्।

2×10=20

इकाई - I

(1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि समालोचनात्मक प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम्

इकाई - II

(2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि व्याख्यात्मक प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम्

इकाई - III

(3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि व्याख्यात्मक प्रश्नम् अथवा टिप्पणीद्वयम्

CA प्रारूप :-

पूर्णाङ्काः - 30

(i) प्रथमम् आन्तरिक-परीक्षणम् -

10 अङ्काः

(ii) द्वितीयम् आन्तरिक-परीक्षणम् -

10 अङ्काः

(iii) परियोजना/प्रोजेक्ट -

05 अङ्काः

(iv) उपस्थितिः -

05 अङ्काः

नोट:- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) 10 अङ्क तथा Internal continuous Assessment (CA) - 30 अङ्क में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक पुस्तकानि:-

1. साहित्यदर्पणः - आचार्य शालिग्राम शास्त्री
2. संस्कृत-काव्यशास्त्र - डॉ. कृष्णकुमार गोस्वामी
3. भारतीय साहित्यशास्त्र - आचार्य बलदेव उपाध्याय
4. संस्कृत काव्यशास्त्र का इतिहास - डॉ. सुशील कुमार डे।
5. साहित्यदर्पणः - डॉ. त्रिलोकीनाथ द्विवेदी
6. साहित्यदर्पणः - डॉ. शेषराज शर्मा
7. साहित्यदर्पणः - डॉ. माधव जनार्दन
8. साहित्यदर्पणः - डॉ. रामजीलाल शर्मा

एम.ए. संस्कृत-प्रथम वर्ष (2026-27)

सेमेस्टर-II

Course Code : SANS -DCC-08

“भारतीय दर्शनम्”

निर्गमाः/उद्देश्यानि:-

1. सांख्यदर्शनस्य मूलतत्त्वानां अवबोधः भवति ।
2. आत्मस्वरूपज्ञानं भवति ।
3. मोक्षस्य स्वरूपं तस्य प्राप्तेः उपायाश्च ज्ञायन्ते ।

इकाई	विषय
I	<u>श्री ईश्वरकृष्ण विरचिता सांख्यकारिका</u> (1-30 कारिकाः)
II	<u>श्री ईश्वरकृष्ण विरचिता सांख्य कारिका</u> (31-70 कारिकाः)
III	<u>श्री सदानन्द विरचितः वेदान्तसारः</u> (सम्पूर्णम्)

परीक्षा-योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधि: - घण्टा त्रयम्

पूर्णाङ्क - 70

खण्ड: - 'अ'

(क) दश - अति लघूत्तरात्मक-प्रश्नानां निर्माणम् -

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतमं प्रश्न त्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः । (लगभग 20 शब्द)

10×2=20

खण्ड: - 'ब'

(ख) नव - प्रश्नानां निर्माणम्

(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयम् निर्माणम्)

नोट:- प्रति-इकाईतः न्यूनतमं एक प्रश्नं स्वीकृत्य षड्-प्रश्ना करणीयाः ।

6×5=30

इकाई - I

- (1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकाशंस्य व्याख्या ।
- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकाशंस्य व्याख्या ।
- (3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकाशंस्य व्याख्या ।

इकाई - II

- (1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकाशंस्य व्याख्या ।
- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकाशंस्य व्याख्या ।
- (3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकाशंस्य व्याख्या ।

इकाई - III

- (1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/गद्याशंस्य व्याख्या ।
- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/गद्याशंस्य व्याख्या ।
- (3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/गद्याशंस्य व्याख्या ।

खण्डः - 'स'

(ग) प्रश्नत्रयं निर्माणम्

(प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट :- प्रश्नद्वयं करणीयम् ।

2×10=20

इकाई - I

- (1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि व्याख्यात्मक प्रश्नः/समालोचनात्मक प्रश्नः/कारिकायाः व्याख्या ।

इकाई - II

- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि व्याख्यात्मक प्रश्नः/समालोचनात्मक प्रश्नः/कारिकायाः व्याख्या ।

इकाई - III

- (3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि व्याख्यात्मक प्रश्नः/समालोचनात्मक प्रश्नः/गद्यावतरणस्य व्याख्या ।

CA प्रारूप :-

पूर्णाङ्काः - 30

(i) प्रथमम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(ii) द्वितीयम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(iii) परियोजना/प्रोजेक्ट -	05 अङ्काः
(iv) उपस्थितिः -	05 अङ्काः

नोट:- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) 10 अङ्क तथा Internal continuous Assessment (CA) - 30 अङ्क में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक पुस्तकानि:-

1. सांख्यकारिका	- डॉ. देवेन्द्र नाथ पाण्डेय
2. सांख्यकारिका	- डॉ. ब्रजमोहन चतुर्वेदी
3. सांख्यकारिका	- डॉ. विमला कर्नाटक
4. सांख्य-तत्त्व-कौमुदी	- डॉ. रमाशंकर भट्टाचार्य
5. वेदान्तसारः	- डॉ. शिवसागर त्रिपाठी
6. वेदान्तसारः	- डॉ. सत्यनारायण श्रीवास्तव

एम ए संस्कृत, प्रथम वर्ष - 2026-2027

सेमेस्टर-II

Course Code - SANS-DSE-1A

“व्याकरणशास्त्रेतिहासश्च”

निर्गमाः/उद्देश्यानि

1. व्याकरणे ण्यन्त-सन्नन्तप्रक्रियाभागस्य अवबोधः।
2. व्याकरणे नामधातु आत्मनेपदप्रक्रिया भागयोः परिज्ञानम्।
3. संस्कृतव्याकरणशास्त्रेतिहासस्य परिचयः।

इकाई	विषयः
I	लघुसिद्धान्तकौमुदी- ण्यन्त-सन्नन्तप्रक्रियाभाग (सूत्रव्याख्या रूपसिद्धिश्च)
II	लघुसिद्धान्तकौमुदी- नामधातु-आत्मनेपदप्रक्रियाभागः सूत्रव्याख्या रूपसिद्धिश्च
III	संस्कृतव्याकरणशास्त्रेतिहासः

परीक्षा योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधि: घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः-70

खण्ड-अ

- (क) दश अतिलघूरात्तरात्मक प्रश्नानां निर्माणम्
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः न्यूनतम-प्रश्नत्रयम्)

नोटः सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः (शब्दसीमा - 20 शब्दाः)

10×2=20

खण्ड-ब

- (ख) नव-प्रश्नानां निर्माणम्
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः न्यूनतम-प्रश्नत्रयम्)

नोट - प्रति-इकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड् प्रश्नाः करणीयाः। (शब्दसीमा - 250 शब्दाः)

6×5=30

इकाई - I

- (1) एकस्य सूत्रस्य सोदाहरण व्याख्या।
- (2) एकस्य पदस्य सूत्रोल्लेखपूर्वकं सिद्धिः (व्यन्त-प्रक्रियातः।)
- (3) एकस्य पदस्य सूत्रोल्लेखपूर्वकं सिद्धिः (सन्नन्तप्रक्रियातः)।

इकाई-II

- (1) एकस्य सूत्रस्य सोदाहरण व्याख्या।
- (2) एकस्य पदस्य सूत्रोल्लेखपूर्वकं सिद्धिः (नामधातु-प्रक्रियातः)।

(3) एकस्य पदस्य सूत्रोल्लेखपूर्वकं सिद्धिः (आत्मनेपद-प्रक्रियातः)

इकाई-III

- (1) एका टिप्पणी।
- (2) एकस्य वैयाकरणस्य परिचयात्मकः प्रश्नः।
- (3) एकस्याः व्याकरणपरकरचनायाः वैशिष्ट्यम्।

खण्ड -स

(ग) त्रयाणां प्रश्नानां निर्माणम्।

(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट - प्रश्नद्वयं करणीयम्। (शब्दसीमा 500 शब्दाः)

2×10=20

इकाई-I

- (1) द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणं व्याख्या अथवा द्वयोः पदयोः सूत्रोल्लेख पूर्वकं सिद्धिः।

इकाई-II

- (1) द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणं व्याख्या अथवा द्वयोः पदयोः सूत्रोल्लेख पूर्वकं सिद्धिः।

इकाई-III

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बद्धः वैशिष्ट्यप्रतिपादकः प्रश्नः अथवा टिप्पणी द्वयम्।

CA प्रारूप

पूर्णाङ्काः - 30

(1) प्रथमम् आन्तरिकपरीक्षणम् -	10 अङ्काः
(2) द्वितीयम् आन्तरिकपरीक्षणम् -	10 अङ्काः
(3) परियोजना/प्रोजेक्ट कार्य -	05 अङ्काः
(2) उपस्थितिः -	05 अङ्काः

नोट - विद्यार्थी को E&ternal Theory paper (EOSE) -70 अङ्क तथा Internal Continuous Assessment (CA) - 30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

सन्दर्भग्रन्थाः/सहायपुस्तकानि

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी - व्याकरणाचार्य भीमसेन शास्त्री
2. लघुसिद्धान्तकौमुदी - श्री धरानन्द शास्त्री
3. लघुसिद्धान्तकौमुदी - डॉ. अर्कनाथ चौधरी
4. लघुसिद्धान्तकौमुदी - स. डॉ. श्रीकृष्ण शर्मा एवं

डॉ. दुलीचन्द शर्मा पी.बी.सी. पब्लिकेशन्स एवं राजस्थान पत्रिका प्रकाशन

5. संस्कृत शास्त्रों का इतिहास - बलदेव उपाध्याय
6. संस्कृत साहित्य का इतिहास - वाचस्पति गैरोला

एम ए संस्कृत, प्रथम वर्ष - 2026-2027

सेमेस्टर II

Course Code - SANS-DSE-1B

“व्याकरणशास्त्रम्”

निर्गमाः/उद्देश्यानि

1. शब्दानुशासनस्य स्वरूपस्य प्रयोजनस्य च अवबोधः।
2. अपशब्दप्रयोगदोषाणां परिज्ञानं तेषां परिहारक्षमता च।
3. शब्दब्रह्म-तत्त्वस्य सम्यक् अवगमनम्।
4. संस्कृतभाषायाः शुद्धप्रयोगे शास्त्रार्थविमर्शे च प्रावीण्यप्राप्तिः।

इकाई	विषयः
I	पातञ्जलमहाभाष्यम् (प्रथम अह्निक-पस्पशाह्निकम्)
II	श्री भर्तृहरिविरचितम् - “वाक्यपदीयम्” (ब्रह्मकाण्ड) (1-50 कारिकाः)
III	समास - प्रकरणम् (सिद्धान्त कौमुदी)

परीक्षा योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधि: घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः-70

खण्ड-अ

(क) दश अतिलघूरात्तरात्मक प्रश्नानां निर्माणम्
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः न्यूनतम-प्रश्नत्रयम्)

नोटः सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः (शब्दसीमा - 20 शब्दाः)

10×2=20

खण्ड-ब

(30 अङ्काः)

(ख) नव-प्रश्नानां निर्माणम्।

(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः न्यूनतम-प्रश्नत्रयम्)

नोट - प्रति-इकाईतः एकं प्रश्न स्वीकृत्य षड्ः प्रश्नाः करणीयाः। (शब्दसीमा -250 शब्दाः)

6×5=30

इकाई - I

(1) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धि-प्रश्नः/व्याख्या।

(2) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धि-प्रश्नः/व्याख्या

(3) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धि-प्रश्नः/व्याख्या

इकाई-II

(1) एकस्य कारिकायाः सप्रसङ्ग व्याख्या।

(2) एकस्य कारिकायाः सप्रसङ्ग व्याख्या ।

(3) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धि-प्रश्नः/व्याख्या

इकाई-III

(1) एकस्य सूत्रस्य सोदाहरणं व्याख्या ।

(2) पदद्वयस्य सूत्रोल्लेखपूर्वक रूपसिद्धिः ।

(3) एकस्य सूत्रस्य सोदाहरणं व्याख्या ।

खण्ड -स

(ग) त्रयाणां प्रश्नानां निर्माणम् ।

(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट - प्रश्नद्वयं करणीयम् । (शब्दसीमा 500 शब्दाः)

10×2=20

इकाई-I

(1) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धि व्याख्यात्मकः/समालोचनात्मकःप्रश्नः/व्याख्याद्वयम्/टिप्पणीद्वयम्

इकाई-II

(2) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धि व्याख्यात्मकः/समालोचनात्मकःप्रश्नः/व्याख्याद्वयम्/टिप्पणीद्वयम्

इकाई-III

(1) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धि समालोचनात्मक प्रश्नः/पदद्वयं सूत्रोल्लेखपूर्वक सिद्धिः अथवा सूत्रद्वयं सोदाहरणं व्याख्या ।

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्काः - 30

(1) प्रथमम् आन्तरिकपरीक्षणम् -

10 अङ्काः

(2) द्वितीयम् आन्तरिकपरीक्षणम् -

10 अङ्काः

(3) परियोजना/प्रोजेक्ट कार्य -

05 अङ्काः

(2) उपस्थितिः -

05 अङ्काः

नोट - विद्यार्थी को E&ternal Theory paper (EOSE) -70 अङ्क तथा Internal Continuous Assessment (CA) - 30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

सन्दर्भग्रन्थाः/सहायपुस्तकानि

1. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्ड) - डॉ. शिवशंकर अवस्थी
2. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्ड) - प्रो. रामकिशोर त्रिपाठी
3. व्याकरणमहाभाष्य - डॉ. युधिष्ठिर मीमांसक
4. व्याकरणमहाभाष्य - डॉ. मधुसूदन प्रसाद मिश्र
5. सिद्धान्त कौमुदी - डॉ. वासुदेवलक्ष्मण शास्त्री
6. सिद्धान्त कौमुदी - श्री गोपाल दत्त

एम.ए. संस्कृत-प्रथम वर्ष (2026-27)

सेमेस्टर-II

Course Code : SANS -DCC-09

“नाट्यशास्त्रम्”

निर्गमाः/उद्देश्यानि:-

1. नाट्यसाहित्यस्य अवबोधः भवति ।
2. रूपक-भेदानां सम्यक् ज्ञानं भवति ।
3. नाट्यशास्त्रस्य अध्ययनात् रस-भाव-विभाव-अनुभाव-सञ्चारिभावादीनां ज्ञानं भवति ।

इकाई	विषय
I	<u>भरतमुनेः नाट्यशास्त्रम्</u> (प्रथम-द्वितीय-अध्यायौ)
II	<u>श्री धनञ्जयकृतं दशरूपकम्</u> प्रथमः प्रकाशः द्वितीय प्रकाशश्च
III	<u>श्री धनञ्जयकृतं दशरूपकम्</u> (तृतीयचतुर्थौ प्रकाशौ)

परीक्षा-योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधि: - घण्टा त्रयम्

पूर्णाङ्क - 70

खण्डः - 'अ'

(क) दश - अति लघूत्तरात्मक-प्रश्नानां निर्माणम् -

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतमं प्रश्नत्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः। (लगभग 20 शब्द)

10×2=20

खण्डः - 'ब'

(ख) नव - प्रश्नानां निर्माणम्।

(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयम् निर्माणम्)

नोट:- प्रति-इकाईतः न्यूनतमं एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड्-प्रश्ना करणीयाः।

6×5=30

इकाई - I

- (1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकायाः व्याख्या/कारिकाशंस्य व्याख्या
- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकायाः व्याख्या/कारिकाशंस्य व्याख्या
- (3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकायाः व्याख्या/कारिकाशंस्य व्याख्या

इकाई - II

- (1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकायाः व्याख्या/कारिकाशंस्य व्याख्या
- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकायाः व्याख्या/कारिकाशंस्य व्याख्या
- (3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकायाः व्याख्या/कारिकाशंस्य व्याख्या

इकाई - III

- (1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकायाः व्याख्या/कारिकाशंस्य व्याख्या
- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकायाः व्याख्या/कारिकाशंस्य व्याख्या
- (3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी/कारिकायाः व्याख्या/कारिकाशंस्य व्याख्या

खण्डः - 'स'

(ग) प्रश्नत्रयं निर्माणम्

(प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट :- प्रश्नद्वयं करणीयम्।

2×10=20

इकाई - I

- (1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि समालोचनात्मक/व्याख्यात्मक/निबन्धात्मक प्रश्नः

इकाई - II

- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि समालोचनात्मक/व्याख्यात्मक/निबन्धात्मक प्रश्नः

इकाई - III

- (3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि समालोचनात्मक/व्याख्यात्मक/निबन्धात्मक प्रश्नः

CA प्रारूप :-

पूर्णाङ्काः - 30

(i) प्रथमम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(ii) द्वितीयम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(iii) परियोजना/प्रोजेक्ट -	05 अङ्काः
(iv) उपस्थितिः -	05 अङ्काः

नोट:- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) 10 अङ्क तथा Internal continuous Assessment (CA) - 30 अङ्क में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक पुस्तकानि:-

1. नाट्यशास्त्रम् - डॉ. भोलानाथ शर्मा
2. नाट्यशास्त्रम् - डॉ. ब्रजमोहन चतुर्वेदी
3. नाट्यशास्त्रम् - डॉ. पारसनाथ द्विवेदी
4. दशरूपकम् - डॉ. रामजी उपाध्याय
5. दशरूपक-दर्शनम् - डॉ. रामजी उपाध्याय
6. संस्कृत-नाटक-साहित्य - डॉ. खण्डेलवाल

सेमेस्टर - III

एम.ए. संस्कृत-द्वितीय वर्ष (2027-28)

सेमेस्टर-III

Course Code : SANS -DCC-10

“काव्यशास्त्रम्”

निर्गमाः/उद्देश्यानि:-

1. काव्यस्य लक्षणं स्वरूपं प्रयोजनं च ज्ञायते।
2. गुणदोषविवेकस्य विकासः भवति।
3. काव्यरचनाकौशलस्य संवर्धनं भवति।

इकाई	विषय
I	<u>श्री मम्मट विरचितः काव्यप्रकाशः</u> प्रथमद्वितीयतृतीयउल्लासाः
II	<u>श्री मम्मट विरचितः काव्यप्रकाशः</u> चतुर्थ उल्लासतः अष्टम उल्लास पर्यन्तम् (सप्तमउल्लासे केवलं रसदोषाः पठनीयाः)
III	<u>श्री मम्मट विरचितः काव्यप्रकाशः</u> नवमउल्लासः दशमउल्लासः च (अलङ्काराः-वक्रोक्ति, अनुप्रास, यमक, श्लेष, उपमा, रूपक, उत्प्रेक्षा, समासोक्ति अपहनुति निदर्शना, अर्थान्तरन्यास, दृष्टान्त, विभावना विशेषोक्ति, स्वभावोक्ति, विरोधाभास, संकर, ससृष्टि, संदेह, भ्रन्तिमान्)

परीक्षा-योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधि: - घण्टा त्रयम्

पूर्णाङ्क - 70

खण्डः - 'अ'

(क) दश - अति लघूत्तरात्मक-प्रश्नानां निर्माणम् -

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतमं प्रश्नत्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः। (लगभग 20 शब्द)

10×2=20

खण्डः - 'ब'

(ख) नव - प्रश्नानां निर्माणम्

(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयम् निर्माणम्)

नोट:- प्रति-इकाईतः न्यूनतमं एक प्रश्नं स्वीकृत्य षड्-प्रश्ना करणीयाः।

6×5=30

इकाई - I

- (1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/कारिकाशंस्य व्याख्या
- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/कारिकाशंस्य व्याख्या
- (3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/कारिकाशंस्य व्याख्या

इकाई - II

- (1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/कारिकाशंस्य व्याख्या
- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/कारिकाशंस्य व्याख्या
- (3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/कारिकाशंस्य व्याख्या

इकाई - III

- (1) एकस्य अलंकारस्य लक्षणं, वृत्तिः, उदाहरणं लक्षणसंगतिकरणं च ।
- (2) एकस्य अलंकारस्य लक्षणं, वृत्तिः, उदाहरणं लक्षणसंगतिकरणं च ।
- (3) एकस्य अलंकारस्य लक्षणं, वृत्तिः, उदाहरणं लक्षणसंगतिकरणं च ।

खण्डः - 'स'

(ग) प्रश्नत्रयं निर्माणम्

(प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट :- प्रश्नद्वयं करणीयम्।

2×10=20

इकाई - I

- (1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि व्याख्यात्मक प्रश्नः/समालोचनात्मक प्रश्नः/कारिकायाः व्याख्या

इकाई - II

- (2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि व्याख्यात्मक प्रश्नः/समालोचनात्मक प्रश्नः/कारिकायाः व्याख्या

इकाई - III

- (3) अलंकारद्वयस्य लक्षणं, वृत्ति, उदाहरणं, लक्षणसंगतिकरणं च ।

CA प्रारूप :-

पूर्णाङ्काः - 30

(i) प्रथमम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(ii) द्वितीयम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(iii) परियोजना/प्रोजेक्ट -	05 अङ्काः
(iv) उपस्थितिः -	05 अङ्काः

नोट:- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) 10 अङ्क तथा Internal continuous Assessment (CA) - 30 अङ्क में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक पुस्तकानि:-

1. काव्यप्रकाशः - डॉ. पारसनाथ द्विवेदी
2. काव्यप्रकाशः - आचार्य विश्वेश्वर
3. काव्यप्रकाशः - डॉ. ब्रह्मानन्द शर्मा
4. रस-सिद्धान्त की शास्त्रीय समीक्षा - डॉ. सुरजन दास स्वामी

एम.ए. संस्कृत-द्वितीय वर्ष - (2027-28)

सेमेस्टर-III

Course Code : SANS -DCC-11

“व्याकरणं निबन्धः अनुवादश्च”

निर्गमाः/उद्देश्यानि:-

1. छात्राः संस्कृत-वाक्यानां लेखनं कौशलं ज्ञास्यन्ति ।
2. छात्राः कारकविभक्तीनां प्रयोगे समर्थाः भविष्यन्ति ।
3. संस्कृत-भाषायाः शुद्ध लेखन-वाचन-निपुणता सम्पद्यते ।
4. कृत्प्रत्ययानां स्वरूपस्य प्रयोगस्य च यथार्थबोधः भवति ।

इकाई	विषय
I	<u>कारक-प्रकरणम्</u> (सिद्धान्त कौमुदी) (प्रथमातः सप्तमी-विभक्ति-पर्यन्तम्)
II	<u>कृदन्त-प्रकरणम्</u> (लघु-सिद्धान्त-कौमुदी) 1. कृत्य-प्रक्रिया 2. पूर्व-कृदन्त 3. उत्तर-कृदन्त
III	<u>1. संस्कृत -निबन्धः</u> - वैदिक-साहित्यं, ललित-साहित्यं, भारतीय दर्शनं, धर्मशास्त्रम्, आधुनिक-संस्कृत-साहित्यम् इत्यादि विषयम्। <u>2. अनुवाद-</u> एकस्य गद्यावतरणस्य संस्कृत-भाषायाम् अनुवादः 3. अशुद्धि-संशोधनम् अथवा व्युत्पत्ति-प्रदर्शनम्।

परीक्षा-योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधि: - घण्टा त्रयम्

पूर्णाङ्क - 70

खण्डः - 'अ'

(क) दश - अति लघूत्तरात्मक-प्रश्नानां निर्माणम् -

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतमं प्रश्न त्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः। (लगभग 20 शब्द)

10×2=20

खण्डः - 'ब'

(ख) नव - प्रश्नानां निर्माणम्

(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयम् निर्माणम्)

नोट:- प्रति-इकाईतः न्यूनतमं एक प्रश्नं स्वीकृत्य षड्-प्रश्ना करणीयाः।

6×3=30

इकाई - I

(1) एकस्य सूत्रस्य सोदाहरणं व्याख्या।

(2) एकस्य सूत्रस्य सोदाहरणं व्याख्या।

(3) रेखांकित-पदचतुर्णां सूत्रनिर्देशपूर्वकं विभक्तिकथनम्।

इकाई - II

- (1) द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणं व्याख्या।
- (2) द्वयोः पदयोः सूत्रोल्लेखपूर्वकं सिद्धिः।
- (3) द्वयोः पदयोः सूत्रोल्लेखपूर्वकं सिद्धिः।

इकाई - III

- (1) चतुर्णां पदानां व्युत्पत्ति-प्रदर्शनम्।
- (2) चतुर्षु वाक्येषु प्रयुक्तं अशुद्ध-विभक्ति-संशोधनम्।
- (3) एकस्य गद्यावतरणस्य संस्कृत-भाषायाम् अनुवादः।

खण्डः - 'स'

(ग) प्रश्नत्रयं निर्माणम्।

(प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट :- प्रश्नद्वयं करणीयम्।

2×10=20

इकाई - I

- (1) द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणं व्याख्या।

इकाई - II

- (2) चतुर्णां पदानां सूत्रोल्लेखपूर्वकं सिद्धिः।

इकाई - III

- (3) त्रीषु विषयेषु एकं विषयम् अधिकृत्य द्वि-पृष्ठात्मकः निबन्ध संस्कृत-भाषायां लेखनीयः।

CA प्रारूप :-

पूर्णाङ्काः - 30

(i) प्रथमम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(ii) द्वितीयम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(iii) परियोजना/प्रोजेक्ट -	05 अङ्काः
(iv) उपस्थितिः -	05 अङ्काः

नोट:- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) 10 अङ्क तथा Internal continuous Assessment (CA) - 30 अङ्क में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक पुस्तकानि:-

1. लघु-सिद्धान्त कौमुदी - डॉ. महेश सिंह कुशवाह
2. लघु-सिद्धान्त कौमुदी - डॉ. भीमसेन शास्त्री
3. लघु-सिद्धान्त कौमुदी - डॉ. अर्कनाथ चौधरी
4. संस्कृत-व्याकरणम् - डॉ. श्रीनिवास शास्त्री
5. संस्कृत- व्याकरण प्रवेशिका - डॉ. बाबूराम त्रिपाठी

एम.ए. संस्कृत, द्वितीय वर्ष - (2027-2028)

सेमेस्टर III

Course Code-SANS-DSE -02A

“गद्यसाहित्यम्”

निर्गमा/उद्देश्यानि

1. महाकविबाणभट्टविरचितस्य हर्षकुमारचरितस्य परिचयः पाठावबोधश्च ।
2. दण्डिनः दशकुमारचरितस्य परिचयः पाठावबोधश्च ।
3. कादम्बर्याः साहित्यिकपरिचयः कादम्बर्याः कथामुखस्य विविधांशानाम् कथावबोधः ।
4. सौन्दर्यबोधस्य विकासः ।
5. रसानुभूतेः प्राप्तिः भावनात्मकपरिष्कारं च ।
6. जीवन मूल्यानाम् अवबोधः ।

इकाई	विषयः
I	महाकविबाणभट्टविरचितम् ‘हर्षचरितम्’ (प्रथमः उच्छ्वासः - सरस्वत्यावतरण पर्यन्तम्)
II	महाकविदण्डीविरचितम् ‘दशकुमारचरितम्’ (अष्टम - उच्छ्वासः)
III	महाकविबाणभट्टविरचिता ‘कादम्बरी’ (शुककथारम्भः - ‘वैशम्पायनस्तु स्वयभुयजातकुतूहले सबहुमानभवनिपतिना पृष्टा तः शबरचरित्रवर्णनम्’ सकलेन तेन शबरसैन्येनानुगम्यमानः शनैः शनैरभिमतं दिगन्तरमयासी पर्यन्तम् अंशः पठनीयः)

परीक्षा योजना - (EOSE प्रारूप)

समयावधिः घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः- 70

खण्ड-अ

(20 अङ्काः)

(क) दश अतिलघूत्तरात्मक प्रश्नानां निर्माणम्

(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः न्यूनतम प्रश्नत्रयम्)

नोटः सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः (शब्दसीमा 20 शब्दाः)

10×2=20

खण्ड-ब

(ख) नव-प्रश्नानां निर्माणम् ।

(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयम् निर्माणम्)

नोट-प्रति-इकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड् प्रश्नाः करणीयाः । (शब्दसीमा 250 शब्दाः)

6×5=30

इकाई-I

(1) एकस्य गद्यावतरणस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।

(2) एकस्य गद्यावतरणस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।

(3) एकस्य गद्यावतरणस्य सप्रसङ्ग-अनुवादः।

इकाई-II

(1) एकस्य गद्यावतरणस्य सप्रसङ्ग व्याख्या।

(2) एकस्य गद्यावतरणस्य सप्रसङ्ग व्याख्या।

(3) एकस्य गद्यावतरणस्य सप्रसङ्ग-अनुवादः।

इकाई-III

(1) एकस्य गद्यावतरणस्य सप्रसङ्ग व्याख्या।

(2) एकस्य गद्यावतरणस्य सप्रसङ्ग व्याख्या।

(3) एकस्य गद्यावतरणस्य सप्रसङ्ग-अनुवादः।

खण्ड-स

(ग) त्रयाणां प्रश्नानां निर्माणम्।

(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट – प्रश्नद्वयं करणीयम्। (शब्दसीमा – 500 शब्दाः)

2×10=20

इकाई-I

(1) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः व्याख्यात्मकः समालोचनात्मकः वा प्रश्न।

इकाई-II

(2) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः व्याख्यात्मकः समालोचनात्मकः वा प्रश्न।

इकाई-III

(3) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः व्याख्यात्मकः समालोचनात्मकः वा प्रश्न।

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्काः:-30

(1) प्रथमम् आन्तरिकपरीक्षणम् –

10 अङ्काः

(2) द्वितीयम् आन्तरिकपरीक्षणम् –

10 अङ्काः

(3) परियोजना/प्रोजेक्ट कार्य –

05 अङ्काः

(2) उपस्थितिः –

05 अङ्काः

नोट – विद्यार्थी को External Theory paper (EOSE)-70 अङ्क तथा Internal Continuous Assessment (CA)-30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

एम.ए. संस्कृत, द्वितीय वर्ष - (2027-2028)

सेमेस्टर III

Course Code-SANS-DSE -02B

“नाट्यसाहित्यम्”

निर्गमा/उद्देश्यानि

1. नाट्यसाहित्यस्य अव बोधः भवति ।
2. प्राचीन भारतीय नाट्यपरम्परायाः अध्ययनं संरक्षणं च भवति ।
3. उत्तर रामचरितस्य अध्ययनात् करुणरसस्य स्वरूपं प्रभावश्च ज्ञायते ।
4. श्री रामस्य राजधर्मपालनं लोकमतस्य सम्मानः कर्तव्यनिष्ठाइत्यादीनां बोधः भवति
5. वेणीसंहारनाटकस्य अध्ययनात् महाभारतकथायाः सम्यक् ज्ञानं भवति ।

इकाई	विषयः
I	महाकविभवभूतिविरचितम् ‘उत्तररामचरितम्’ (प्रथमतः तृतीयाङ्कपर्यन्तम्)
II	महाकविभवभूतिविरचितम् ‘उत्तररामचरितम्’ (चतुर्थतः सप्तमाङ्कपर्यन्तम्)
III	महाकविभट्टनारायणविरचितम् ‘वेणीसंहारम्’ (संपूर्णम्)

परीक्षा योजना - (EOSE प्रारूप)

समयावधि: घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः- 70

खण्ड-अ

- (क) दश अतिलघूत्तरात्मक प्रश्नां निर्माणम्
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः न्यूनतमं प्रश्नत्रयम्)

नोटः सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः (शब्दसीमा 20 शब्दा)

10×2=20

खण्ड-ब

- (ख) नव-प्रश्नानां निर्माणम् ।
(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयम् निर्माणम्)

नोट-प्रति-इकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड् प्रश्नाः करणीयाः । (शब्दसीमा 250 शब्दाः)

6×5=30

इकाई-I

- (1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।
- (2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (3) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग-अनुवाद ।

इकाई-II

- (1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।
- (2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग व्याख्या।
- (3) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग अनुवादः।

इकाई-III

- (1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।
- (2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग व्याख्या।
- (3) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग अनुवादः।

खण्ड-स

- (ग) त्रयाणां प्रश्नानां निर्माणम्
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट - प्रश्नद्वयं करणीयम्। (शब्दसीमा - 500 शब्दाः)

2×10=20

इकाई-I

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः समालोचनात्मकः व्याख्यात्मकः वा प्रश्न अथवा टिप्पणीद्वयम्।

इकाई-II

- (2) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः समालोचनात्मकः व्याख्यात्मकः वा प्रश्न अथवा टिप्पणीद्वयम्।

इकाई-III

- (3) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः समालोचनात्मकः व्याख्यात्मकः वा प्रश्न अथवा टिप्पणीद्वयम्।

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्काः:-30

(1) प्रथमम् आन्तरिकपरीक्षणम् -	10 अङ्काः
(2) द्वितीयम् आन्तरिकपरीक्षणम् -	10 अङ्काः
(3) परियोजना/प्रोजेक्ट कार्य -	05 अङ्काः
(2) उपस्थितिः -	05 अङ्काः

नोट - विद्यार्थी को External Theory paper (EOSE)-70 अङ्क

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक पुस्तकानि:-

1. उत्तररामचरितम् - डॉ. कपिल देव द्विवेदी
2. उत्तररामचरितम् - डॉ. शेषराज शर्मा
3. वेणीसंहारम् - डॉ. तारिणीश झा
4. वेणीसंहारम् - पं. परमेश्वर दीन पाण्डेय

एम.ए. संस्कृत, द्वितीय वर्ष - (2027-2028)

सेमेस्टर III

Course Code-SANS-DSE-03A

“उपनिषद् ब्राह्मण-ग्रन्थः च”

निर्गमाः/उद्देश्यानि

1. कठोपनिषदि तैत्तिरीयोपनिषदि च विद्यमानानां, दर्शनिक आध्यात्मिक-तत्त्वानां अवबोधः भविष्यति।
2. गुरुशिष्यपरम्परायाः नैतिक-मूल्यानां च ज्ञानं भविष्यति।
3. श्रेय-प्रेय-मार्गयोः विवेकस्य अवबोधः भविष्यति।
4. ऐतरेय-ब्राह्मणग्रन्थस्य विषयवस्तुनः परिचयं भविष्यति।
5. वैदिक-यज्ञानां विधीनां ज्ञानं भविष्यति।

इकाई	विषयः
I	<u>कठोपनिषद्</u> प्रथमः अध्यायः (वल्लीत्रयम्)
II	<u>तैत्तिरीय - उपनिषद्</u> (शिक्षावल्ली) (1-12 अनुवाकाः)
III	<u>ऐतरेय-ब्राह्मणम्</u> प्रथम- पंचिका प्रथमः अध्यायः द्वितीयः अध्यायः च।

परीक्षा योजना - (EOSE प्रारूप)

समयावधि: घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः- 70

खण्ड-अ

- (क) दश अतिलघूत्तरात्मक प्रश्नानां निर्माणम्
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः न्यूनतम प्रश्नत्रयम्)

नोटः सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः (शब्दसीमा 20 शब्दाः)

10×2=20

खण्ड-ब

- (ख) नव-प्रश्नानां निर्माणम्।
(प्रत्येक-इकाईतः प्रश्नत्रयम् निर्माणम्)

नोट-प्रति-इकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड् प्रश्नाः करणीयाः। (शब्दसीमा 250 शब्दाः)

6×5=30

इकाई-I

- (1) एकस्य मन्त्रस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (2) एकस्य मन्त्रस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।

इकाई-II

- (1) एकस्य गद्यांशस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (2) एकस्य गद्यांशस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।

इकाई-III

- (1) एकस्याः कण्डिकायाः सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (2) एकस्याः कण्डिकायाः सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।

खण्ड-स

(ग) त्रयाणां प्रश्नानां निर्माणम्

(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट - प्रश्नद्वयं करणीयम् । (शब्दसीमा - 500 शब्दाः)

2×10=20

इकाई-I

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः समीक्षात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम् ।

इकाई-II

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः समीक्षात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम् ।

इकाई-III

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः समीक्षात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम् ।

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्काः:-30

(1) प्रथमम् आन्तरिकपरीक्षणम् -

10 अङ्काः

(2) द्वितीयम् आन्तरिकपरीक्षणम् -

10 अङ्काः

(3) परियोजना/प्रोजेक्ट कार्य -

05 अङ्काः

(2) उपस्थितिः -

05 अङ्काः

नोट - विद्यार्थी को External Theory paper (EOSE)-70 अङ्क तथा Internal Continuous Assessment (CA)-30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

सन्दर्भग्रन्थाः/सहायपुस्तकानि

1. कठोपनिषद् – गीताप्रेस, गोरखपुर।
2. तैत्तिरीय-उपनिषद् – गीताप्रेस, गोरखपुर।
3. कठोपनिषद् – डॉ. देवेन्द्रनाथ पाण्डेय
4. कठोपनिषद् – डॉ. राजेन्द्र मिश्र
5. ऐतरेय ब्राह्मणम् – (सम्पादक) श्री सुधाकर मालवीय
6. ऐतरेय ब्राह्मणम् – (सम्पादक) श्री गंगाप्रसाद उपाध्याय
7. ऐतरेय ब्राह्मणम् – (सम्पादक) श्री अनन्त कृष्ण शास्त्री
8. ऐतरेय ब्राह्मणम् – (सम्पादक) श्री हरिस्वामी
9. तैत्तिरीय उपनिषद् – डॉ. जानकी पारीक
10. तैत्तिरीय उपनिषद् – स्वामी चिन्मयानन्द

एम.ए. संस्कृत-द्वितीय वर्ष - (2027-28)

सेमेस्टर - III

Course Code : SANS -DSE-03 B

“वैदिक-देवशास्त्रं तुलनात्मकः धर्मः च”

निर्गमाः/उद्देश्यानि:-

1. वैदिक-धर्मस्य मूल सिद्धान्तानां अवबोधः भविष्यति।
2. अन्यधर्माणां सिद्धान्तैः सह साम्य-वैषम्ययोः परीक्षणं भविष्यति
3. एकेश्वरवादस्य बहुदेववादस्य अद्वैतभावनायाः तुलनात्मकं विवेचनं भविष्यति।
4. वैदिक-देवानां प्राकृतिक-नैतिक-आध्यात्मिक-पक्षाणां सम्यक् अवबोधः भविष्यति।

इकाई	विषयः
I	<u>वैदिक - देवशास्त्रम् (अनुवादक) डॉ. सूर्यकान्त</u> विशेषताः स्रोतः, विश्व-उत्पत्ति-विषयक-वैदिक-धारणाः, वैदिक देवानां स्वरूपं वर्गीकरणं च (द्यु-स्थानीय, अन्तरिक्ष स्थानीय, पृथिवी-स्थानीय)
II	<u>धर्म का आदि स्रोत (अनुवादक) पं. हरिशंकर शर्मा</u> आरम्भतः चतुर्थ - अध्याय - पर्यन्तम्।
III	<u>वैदिक-देवशास्त्रम् (अनुवादक) डॉ. सूर्यकान्त</u> 1. वैदिक-देवानां स्वरूपं वर्गीकरणं च (भावात्मकाः देवाः देव्य, देवगणाः, अवर-देवाः, असुर-राक्षसादि), मृत्यु-विषयक-सिद्धान्ताः।

परीक्षा-योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधि: - घण्टा त्रयम्

पूर्णाङ्क - 70

खण्डः - 'अ'

(क) दश - अति लघूत्तरात्मक-प्रश्नानां निर्माणम् -

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतम प्रश्न त्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः। (लगभग 20 शब्द)

10×2=20

खण्डः - 'ब'

(ख) नव - प्रश्नानां निर्माणम्

(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयम् निर्माणम्)

नोट:- प्रति-इकाईतः न्यूनतमं एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड्-प्रश्नाः करणीयाः।

6×5=30

इकाई - I

- (1) प्रतिपाद्य-विषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।
- (2) प्रतिपाद्य-विषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।
- (3) प्रतिपाद्य-विषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

इकाई - II

- (1) प्रतिपाद्य-विषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।
- (2) प्रतिपाद्य-विषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।
- (3) प्रतिपाद्य-विषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

इकाई - III

- (1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।
- (2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।
- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

खण्डः - 'स'

(ग) प्रश्नत्रयं निर्माणम्

(प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट :- प्रश्नद्वयं करणीयम्।

2×10=20

इकाई - I

- (1) प्रतिपाद्य विषय-सम्बन्धि-व्याख्यात्मकः/समालोचनात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम्।।

इकाई - II

- (2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-व्याख्यात्मकः/समालोचनात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम्।।

इकाई - III

- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-समालोचनात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम्।।

CA प्रारूप :-

पूर्णाङ्काः - 30

(i) प्रथमम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(ii) द्वितीयम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(iii) परियोजना/प्रोजेक्ट -	05 अङ्काः
(iv) उपस्थितिः -	05 अङ्काः

नोट:- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) 70 अङ्क तथा Internal continuous Assessment (CA) - 30 अङ्क में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक पुस्तकानि:-

1. वैदिक देवशास्त्र - (अनुवादक) श्री भगवद् दत्त
2. वैदिक देवशास्त्र - (अनुवादक) डॉ. रामकुमार राय
3. वेद रहस्य - श्री अरविन्द
4. वैदिक देवता : उद्भव एवं विकास - डॉ. गयाचरण त्रिपाठी
5. वैदिक दर्शन - डॉ. फतह सिंह
6. वैदिक देवशास्त्र - डॉ. सूर्यकान्त
7. वैदिक धर्म एवं दर्शन - (अनुवादक) डॉ. सूर्यकान्त
8. वैदिक संस्कृति और धर्म - डॉ. शशि तिवारी
9. धर्म का आदि स्रोत - पं. गंगाप्रसाद जी

एम.ए. संस्कृत-द्वितीय वर्ष - (2027-28)

सेमेस्टर-III

Course Code : SANS -DCC-12

“धर्मशास्त्रम्”

निर्गमाः/उद्देश्यानि:-

1. धर्मशास्त्रस्य स्वरूपं मूलतत्त्वं च ज्ञायते।
2. सदाचारस्य नैतिक मूल्यानां च ज्ञानं भवति।
3. राजधर्मस्य, न्यायव्यवस्थायाः दण्डनीतेः च स्वरूपं ज्ञायते।
4. श्राद्ध-कर्मणां विधीन् दानस्य महत्त्वं च अधिगच्छति।

इकाई	विषय
I	<u>मनुस्मृतिः</u> (सप्तमः अध्यायः)
II	<u>याज्ञवल्क्य-स्मृतिः</u> (आचार-अध्यायः) ब्रह्मचारी-प्रकरणं, स्नातकधर्म-प्रकरणं, श्राद्ध-प्रकरणं, दान-प्रकरणम्।
III	<u>याज्ञवल्क्य-स्मृतिः</u> (व्यवहार-अध्यायः) दाय-विभाग-प्रकरणं, स्तेय-प्रकरणं स्त्रीसंग्रहण-प्रकरणं, प्रकीर्ण-प्रकरणम्।

परीक्षा-योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधि: - घण्टा त्रयम् पूर्णाङ्क - 70

खण्ड: - 'अ'

(क) दश - अति लघूत्तरात्मक-प्रश्नानां निर्माणम् -

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतमं प्रश्नत्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः। (लगभग 20 शब्द)

10×2=20

खण्ड: - 'ब'

(ख) नव - प्रश्नानां निर्माणम्।

(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयम् निर्माणम्)

नोट:- प्रति-इकाईतः न्यूनतमं एक प्रश्नं स्वीकृत्य षड्-प्रश्ना करणीयाः।

6×5=30

इकाई - I

(1) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी।

(2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसंग व्याख्या।

(3) एकस्य श्लोकस्य सप्रसंग व्याख्या।

इकाई - II

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी ।
- (2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसंग व्याख्या ।
- (3) एकस्य श्लोकस्य सप्रसंग व्याख्या ।

इकाई - III

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धि प्रश्नः/टिप्पणी ।
- (2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसंग व्याख्या ।
- (3) एकस्य श्लोकस्य सप्रसंग व्याख्या ।

खण्डः - 'स'

(ग) प्रश्नत्रयं निर्माणम्

(प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट :- प्रश्नद्वयं करणीयम् ।

2×10=20

इकाई - I

- (1) प्रतिपाद्यविषय सम्बन्धि समालोचनात्मक/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नाः अथवा टिप्पणीद्वयम् ।

इकाई - II

- (2) प्रतिपाद्यविषय सम्बन्धि समालोचनात्मक/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नाः अथवा टिप्पणीद्वयम् ।

इकाई - III

- (3) प्रतिपाद्यविषय सम्बन्धि समालोचनात्मक/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नाः अथवा टिप्पणीद्वयम् ।

CA प्रारूप :-

पूर्णाङ्काः - 30

(i) प्रथमम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(ii) द्वितीयम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(iii) परियोजना/प्रोजेक्ट -	05 अङ्काः
(iv) उपस्थितिः -	05 अङ्काः

नोट:- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) 10 अङ्क तथा Internal continuous Assessment (CA) - 30 अङ्क में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक पुस्तकानि:-

1. मनुस्मृति - पं. रामेश्वर भट्ट
2. मनुस्मृति - डॉ. प्रभाकर शास्त्री
3. मनुस्मृति - डॉ. कमलनयन शर्मा
4. याज्ञवल्क्य-स्मृति - डॉ. गंगासागर राय
5. याज्ञवल्क्य-स्मृति - डॉ. कमलनयन शर्मा
6. याज्ञवल्क्य-स्मृति - डॉ. वाई. एस. रमेश
7. याज्ञवल्क्य-स्मृति - डॉ. वासुदेव लक्ष्मण शास्त्री

सेमेस्टर - IV

एम.ए. संस्कृत-द्वितीय वर्ष - (2027-28)

सेमेस्टर-IV

Course Code : SANS -DCC-13

“अलङ्कारशास्त्रम्”

निर्गमाः/उद्देश्यानि:-

1. ध्वनि-सिद्धान्तस्य स्वरूप-ज्ञानम्।
2. काव्यस्य आत्मरूपेण ध्वनेः महत्त्वस्य ज्ञानम्।
3. काव्यनिर्माणस्य आवश्यकतत्त्वानि अवगन्तुं समर्थः।
4. भारतीय-काव्यशास्त्र-परम्परायाः ज्ञानम्।
5. काव्यस्य जीवितरूपेण वक्रोक्तेः महत्त्वं ज्ञायते।

इकाई	विषय
I	<u>आचार्य-आनन्दवर्धन विरचितः ध्वन्यालोकः</u> (प्रथमः उद्योतः)
II	<u>आचार्य राजशेखर विरचिता काव्यमीमांसा</u> (1-5 अध्यायाः)
III	<u>आचार्य कुन्तक विरचितं वक्रोक्तिजीवितम्</u> (प्रथमः उन्मेषः)

परीक्षा-योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधि: - घण्टा त्रयम् पूर्णाङ्क - 70

खण्डः - 'अ'

(क) दश - अति लघूत्तरात्मक-प्रश्नानां निर्माणम् -

(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतम प्रश्न त्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः। (लगभग 20 शब्द)

2×10=20

खण्डः - 'ब'

(ख) नव - प्रश्नानां निर्माणम्

(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयम् निर्माणम्)

नोट:- प्रति-इकाईतः न्यूनतमं एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड्-प्रश्ना करणीयाः।

6×5=30

इकाई - I

(1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/कारिकाशंस्य/कारिकायाः व्याख्या

(2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/कारिकाशंस्य/कारिकायाः व्याख्या

(3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/कारिकाशंस्य/कारिकायाः व्याख्या

इकाई - II

(1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/गद्याशंस्य व्याख्या/कारिकाशंस्य व्याख्या

(2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/गद्याशंस्य व्याख्या/कारिकाशंस्य व्याख्या

(3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/गद्याशंस्य व्याख्या/कारिकाशंस्य व्याख्या

इकाई - III

(1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/कारिकाशंस्य/कारिकायाः व्याख्या

(2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/कारिकाशंस्य/कारिकायाः व्याख्या

(3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि प्रश्नः/कारिकाशंस्य/कारिकायाः व्याख्या

खण्डः - 'स'

(ग) प्रश्नत्रयं निर्माणम्

(प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट :- प्रश्नद्वयं करणीयम्।

2×10=20

इकाई - I

(1) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि व्याख्यात्मक प्रश्नः/समालोचनात्मक प्रश्नः/कारिकायाः विस्तृत व्याख्या।

इकाई - II

(2) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि व्याख्यात्मक प्रश्नः/समालोचनात्मक प्रश्नः/कारिकायाः विस्तृत व्याख्या

इकाई - III

(3) प्रतिपाद्य विषयसम्बन्धि व्याख्यात्मक प्रश्नः/समालोचनात्मक प्रश्नः/कारिकायाः विस्तृत व्याख्या

CA प्रारूप :-

पूर्णाङ्काः - 30

(i) प्रथमम् आन्तरिक-परीक्षणम् -

10 अङ्काः

(ii) द्वितीयम् आन्तरिक-परीक्षणम् -

10 अङ्काः

(iii) परियोजना/प्रोजेक्ट -

05 अङ्काः

(iv) उपस्थितिः -

05 अङ्काः

नोट:- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) 10 अङ्क तथा Internal continuous Assessment (CA) - 30 अङ्क में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक पुस्तकानि:-

1. ध्वन्यालोकः - आचार्य विश्वेश्वर

2. ध्वन्यालोकः – डॉ. चण्डिका प्रसाद शुक्ल
3. ध्वन्यालोकः – डॉ. कृष्ण कुमार
4. ध्वन्यालोकः – डॉ. सुरेन्द्र देव
5. काव्य मीमांसा – डॉ. गंगासागर राय
6. काव्य मीमांसा – डॉ. केदारनाथ शर्मा
7. काव्य मीमांसा – डॉ. रमाकान्त पाण्डेय
8. वक्रोक्तिजीवितम् – डॉ. नरेश झा
9. वक्रोक्तिजीवितम् – डॉ. राधेश्याम मिश्र
10. वक्रोक्तिजीवितम् – डॉ. परमेश्वरदीन पाण्डेय

एम.ए. संस्कृत-द्वितीय वर्ष - (2027-28)

सेमेस्टर - IV

Course Code : SAS -DCC-14

“व्याकरणम्”

निर्गमाः/उद्देश्यानि:-

1. संस्कृतव्याकरणस्य वैज्ञानिकस्वरूपस्य ज्ञानं भविष्यति।
2. पदानां व्याकरणनियमानुसारं समस्तपदं विग्रहपदं च कर्तुं प्रभवन्ति।
3. स्त्री-प्रत्ययानां स्वरूपस्य प्रयोगस्य च प्रावीण्यं जायते।
4. पाणिनीय-व्याकरणस्य प्रत्ययविधानस्य अवगमनं भवति।

इकाई	विषय
I	<u>तद्धित-प्रत्ययः (लघु-सिद्धान्त-कौमुदी)</u> (क) साधारण-प्रत्ययः। (ख) अपत्याधिकार-प्रत्ययः। (ग) रक्ताद्यर्थक-प्रत्ययः। (घ) चातुरर्थिक-प्रत्ययः।
II	<u>समासाः (लघु सिद्धान्त कौमुदी)</u> (केवल-समासः, अव्ययीभावः, द्वन्द्वः, द्विगुः, बहुव्रीहिः तत्पुरुषः च।)
III	<u>स्त्री-प्रत्ययाः (लघु सिद्धान्त कौमुदी)</u>

परीक्षा-योजना (EOSE प्रारूप)

समयावधि: - घण्टा त्रयम्

पूर्णाङ्क - 70

खण्डः - 'अ'

(क) दश - अति लघूत्तरात्मक-प्रश्नानां निर्माणम् -
(इकाईत्रयम् अधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतमं प्रश्न त्रयम्)

नोट :- सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः। (लगभग 20 शब्द)

10×2=20

खण्डः - 'ब'

(ख) नव - प्रश्नानां निर्माणम्।
(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयम् निर्माणम्)

नोट:- प्रति-इकाईतः न्यूनतमं एक प्रश्नं स्वीकृत्य षड्-प्रश्ना करणीयाः।

6×5=30

इकाई - I

- (1) एकस्य सूत्रस्य सोदाहरणं व्याख्या।
- (2) पदद्वयस्य सूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिः।
- (3) पदद्वयस्य सूत्रोल्लेखपूर्वकं रूप सिद्धिः।

इकाई - II

- (1) एकस्य सूत्रस्य सोदाहरणं व्याख्या।
- (2) पदद्वयस्य सूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिः।
- (3) एकस्य सूत्रस्य सोदाहरणं व्याख्या।

इकाई - III

- (1) पदद्वयस्य सूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिः।
- (2) एकस्य सूत्रस्य सोदाहरणं व्याख्या।
- (3) पदद्वयस्य सूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिः।

खण्डः - 'स'

(ग) प्रश्नत्रयं निर्माणम्

(प्रत्येक-इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट :- प्रश्नद्वयं करणीयम्।

2×10=20

इकाई - I

- (1) त्रयाणां सूत्राणां सोदाहरणं व्याख्या।

इकाई - II

- (2) त्रयाणां पदानां सूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिः।

इकाई - III

- (3) त्रयाणां पदानां सूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिः।

CA प्रारूप :-

पूर्णाङ्काः - 30

(i) प्रथमम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(ii) द्वितीयम् आन्तरिक-परीक्षणम् -	10 अङ्काः
(iii) परियोजना/प्रोजेक्ट -	05 अङ्काः
(iv) उपस्थितिः -	05 अङ्काः

नोट:- विद्यार्थी को External Theory Paper (EOSE) 10 अङ्क तथा Internal continuous Assessment (CA) - 30 अङ्क में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक पुस्तकानि:-

1. लघु-सिद्धान्त कौमुदी - डॉ. महेश सिंह कुशवाह
2. लघु-सिद्धान्त कौमुदी - डॉ. भीमसेन शास्त्री
3. लघु-सिद्धान्त कौमुदी - डॉ. अर्कनाथ चौधरी
4. संस्कृत-व्याकरणम् - डॉ. श्रीनिवास शास्त्री
5. संस्कृत-व्याकरण प्रवेशिका - डॉ. बाबूराम त्रिपाठी

एम.ए. संस्कृत, द्वितीय वर्ष - (2027-2028)

सेमेस्टर IV

Course Code-SANS-DSE -04A

“संस्कृतरूपकसाहित्यम्”

निर्गमा उद्देश्यानि

1. रूपकभेदानां सम्यक् ज्ञानं भवति
2. मुद्राराक्षसस्य अध्ययनात् राजनीतेः ज्ञानम् भवति ।
3. मृच्छकटिकस्य अध्ययनात् जीवनस्य यथार्थज्ञानं भवति ।

इकाई	विषयः
I	<u>कविविशाखदत्तविरचितम् मुद्राराक्षसम्</u> (1-3 अङ्कपर्यन्तम्)
II	<u>कविविशाखदत्तविरचितम् 'मुद्राराक्षसम्'</u> (4-6 अङ्कपर्यन्तम्)
III	<u>कविशूद्रकविरचितम् 'मृच्छकटिकम्'</u> (संपूर्णम्)

परीक्षा योजना - (EOSE प्रारूप)

समयावधि: घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः- 70

खण्ड-अ

- (क) दश अतिलघूत्तरात्मक प्रश्नानां निर्माणम्
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः न्यूनतमं प्रश्नत्रयम्)

नोटः सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः (शब्दसीमा 20 शब्दा)

2×10=20

खण्ड-ब

- (ख) नव-प्रश्नानां निर्माणम् ।

(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयम् निर्माणम्)

नोट-प्रति-इकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड् प्रश्नाः करणीयाः । (शब्दसीमा 250 शब्दाः)

6×5=30

इकाई-I

- (1) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।

इकाई-II

- (1) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।

इकाई-III

- (1) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।

खण्ड-स

- (ग) त्रयाणां प्रश्नानां निर्माणम् ।
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट – प्रश्नद्वयं करणीयम् । (शब्दसीमा – 500 शब्दाः)

2×10=20

इकाई-I

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः समीक्षात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम् ।

इकाई-II

- (2) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः समीक्षात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम् ।

इकाई-III

- (3) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः समीक्षात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम् ।

CA प्रारूप

पूर्णाङ्काः:-30

(1) प्रथमम् आन्तरिकपरीक्षणम् –	10 अङ्काः
(2) द्वितीयम् आन्तरिकपरीक्षणम् –	10 अङ्काः
(3) परियोजना/प्रोजेक्ट कार्य –	05 अङ्काः
(2) उपस्थितिः –	05 अङ्काः

नोट – विद्यार्थी को External Theory paper (EOSE)-70 अङ्क तथा Internal Continuous Assessment (CA)-30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

सन्दर्भग्रन्थाः/सहायपुस्तकानि

1. मुद्राराक्षसम् – डॉ. निरूपण विद्यालंकार
2. मुद्राराक्षसम् – श्री परमेश्वरदीन पाण्डेय
3. मुद्राराक्षसम् – डॉ. एम. आर. काले
4. मुद्राराक्षसम् – डॉ. शारदारंजन रॉय
5. मृच्छकटिकम् – डॉ. एम. आर. काले
6. मृच्छकटिकम् – डॉ. श्रीनिवास शास्त्री
7. मृच्छकटिकम् – डॉ. रमाशंकर त्रिपाठी
8. मृच्छकटिकम् – डॉ. हरिदत्त शास्त्री

एम.ए. संस्कृत, द्वितीय वर्ष - (2027-2028)

सेमेस्टर IV

Course Code-SANS-DSE -04B

“संस्कृतमहाकाव्यम्”

निर्गमा उद्देश्यानि

1. संस्कृतभाषायाः ज्ञानवृद्धिः भवति ।
2. भारतीय संस्कृतेः इतिहासस्य च ज्ञानं भवति ।
3. नैतिकमूल्यानां सदाचारस्य च शिक्षणं भवति ।
4. भारतीय-ज्ञानपरम्परायाः संरक्षणे संवर्धने च योगदानं भवति ।

इकाई	विषयः
I	श्री हर्षविरचितम् नैषधीयचरितम् (प्रथमः सर्गः)
II	महाकविमाघविरचितम् शिशुपालवधम् (द्वितीयः सर्गः)
III	महाकविअश्वघोषविरचितम् बुद्धचरितम् (प्रथमः सर्गः)

परीक्षा योजना - (EOSE प्रारूप)

समयावधिः घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः- 70

खण्ड-अ

- (क) दश अतिलघूरात्तरात्मक प्रश्नानां निर्माणम् ।
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः न्यूनतम प्रश्नत्रयम्)

नोटः सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः (शब्दसीमा 20 शब्दा)

10×2=20

खण्ड-ब

- (ख) नव-प्रश्नानां निर्माणम्
(प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयम् निर्माणम्)

नोट-प्रति-इकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड् प्रश्नाः करणीयाः । (शब्दसीमा 250 शब्दाः)

6×5=30

इकाई-I

- (1) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।

इकाई-II

- (1) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।

इकाई-III

- (1) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग व्याख्या ।
- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः ।

खण्ड-स

- (ग) त्रयाणां प्रश्नानां निर्माणम्
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट - प्रश्नद्वयं करणीयम् । (शब्दसीमा - 500 शब्दाः)

2×10=20

इकाई-I

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः समीक्षात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम् ।

इकाई-II

- (2) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः समीक्षात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम् ।

इकाई-III

- (3) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः समीक्षात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम् ।

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्काः-30

(1) प्रथमम् आन्तरिकपरीक्षणम् -	10 अङ्काः
(2) द्वितीयम् आन्तरिकपरीक्षणम् -	10 अङ्काः
(3) परियोजना/प्रोजेक्ट कार्य -	05 अङ्काः
(2) उपस्थितिः -	05 अङ्काः

नोट - विद्यार्थी को External Theory paper (EOSE)-70 अङ्क तथा Internal Continuous Assessment (CA)-30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है ।

सन्दर्भग्रन्थाः/सहायपुस्तकानि

1. नैषधपरिशीलन - श्री चण्डिकाप्रसाद शुक्ल
2. नैषधीयचरितम् - आचार्य शेषराज रेग्मी ।
3. नैषधमहाकाव्यम् - डॉ. देवनारायण मिश्र ।
4. बुद्धचरितम् - श्री सूर्यनारायण चौधरी
5. बुद्धचरितम् - श्री रामचन्द्र शास्त्री
6. बुद्धचरितम् - डॉ. रमा दुबलिश
7. बुद्धचरितम् - महन्त श्री रामचन्द्र दास
8. शिशुपालवधम् - डॉ. आद्याप्रसाद मिश्र
9. नैषधीयचरितम् - श्री मोहनदेव पन्त
10. नैषधीयचरितम् - डॉ. ब्रदीनाथ मालवीय
11. नैषधीयचरितम् - डॉ. रामचन्द्र मिश्र

एम.ए. संस्कृत, द्वितीय वर्ष - (2027-2028)

सेमेस्टर IV

Course Code-SANS-DSE-05A

पाण्डुलिपिविज्ञानम् शिलालेखसाहित्यं च

निर्गमा उद्देश्यानि

1. भारतीयलिपीनां परिज्ञानम्।
2. पाण्डुलिपिविज्ञानस्य अध्ययनम्।
3. प्राच्याभिलेखानां पाठावबोधः।

इकाई I	विषयः भारतीयलिपिज्ञानम् (लिपि, ब्राह्मी, खरोष्ठी, वैशिष्ट्यम्, लेखनशैली, लिपिपाठालोचनम्, लिपिसमस्या)
II	पाण्डुलिपिविज्ञानम् (पाण्डुलिपेः परिचय, पाण्डुलिपिविज्ञानस्य अध्ययनस्य महत्त्वं, पाण्डुलिपीनां प्रकाराः, संरक्षणोपाया, कालनिर्धारणम्, पाण्डुलिपीनां प्रमुखप्राप्तिस्थलानि, प्रमुखाः संस्थाः योजनाश्च)
III	अभिलेखसाहित्यम् 1. रुद्रदामन गिरनार अभिलेखः 2. महरौली अभिलेखः 3. समुद्रगुप्तस्य प्रयागप्रशस्तिः

परीक्षा योजना - (EOSE प्रारूप)

समयावधि: घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः- 70

खण्ड-अ

- (क) दश अतिलघूत्तरात्मक प्रश्नां निर्माणम्
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः न्यूनतम प्रश्नत्रयम्)

नोटः सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः (शब्दसीमा 20 शब्दा)

10×2=20

खण्ड-ब

- (ख) नव-प्रश्नानां निर्माणम्
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः न्यूनतम प्रश्नत्रयम्)

नोट-प्रति-इकाईतः एकं प्रश्न स्वीकृत्य षड् प्रश्नाः करणीयाः। (शब्दसीमा 250 शब्दाः)

6×5=30

इकाई-I

- (1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।
- (2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।
- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

इकाई-II

- (1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।
- (2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।
- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

इकाई-III

- (1) एकस्य गद्यांशस्य/श्लोकस्य सप्रसङ्ग-अनुवादः।
- (2) एकस्य श्लोकस्य सप्रसङ्ग-अनुवादः।
- (3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

खण्ड-स

- (ग) त्रयाणां प्रश्नानां निर्माणम्
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट - प्रश्नद्वयं करणीयम्। (शब्दसीमा - 500 शब्दाः)

2×10=20

इकाई-I

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बद्धः समालोचनात्मकः प्रश्नः।

इकाई-II

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बद्धः विश्लेषणात्मकः समालोचनात्मको वा प्रश्नः।

इकाई-III

- (1) एकस्य शिलालेखस्य साहित्यिक/सांस्कृतिक/ऐतिहासिक महत्त्वः।

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्काः-30

(1) प्रथमम् आन्तरिकपरीक्षणम् -	10 अङ्काः
(2) द्वितीयम् आन्तरिकपरीक्षणम् -	10 अङ्काः
(3) परियोजना/प्रोजेक्ट कार्य -	05 अङ्काः
(2) उपस्थितिः -	05 अङ्काः

नोट - विद्यार्थी को External Theory paper (EOSE)-70 अङ्क तथा Internal Continuous Assessment (CA)-30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

सन्दर्भग्रन्थाः/सहायपुस्तकानि

1. भारतीय पुरालिपि	- राजबली पाण्डेय, लोकभारती प्रकाशन
2. पाण्डुलिपि विज्ञान	- डॉ. सत्येन्द्र, राजस्थान हिन्दी ग्रंथ अकादमी, जयपुर
3. अभिलेखमाला	- झा एवं झा
4. भारतीय अभिलेखशास्त्र, पुरालिपिशास्त्र एवं कालक्रमपद्धति	- डॉ. अमिता शर्मा, चौखंभा सुरभारती प्रकाशन

एम.ए. संस्कृत, द्वितीय वर्ष - (2027-2028)

सेमेस्टर IV

Course Code-SANS-DSE -05B

“शोध-प्रविधि:”

निर्गमाः/उद्देश्यानि

1. शोधकार्यस्य वैज्ञानिकपद्धतेः सम्यक् ज्ञानं भविष्यति।
2. ग्रन्थस्य प्रामाणिकपाठस्य निर्धारणं कर्तुं समर्थः भवति।
3. पाठ-निर्धारणस्य सिद्धान्तान् ज्ञास्यति।
4. पाण्डुलिपिषु निहितस्य ज्ञानसम्पदः अध्ययनं शुक्नोति।
5. प्राचीनलिपीनां लेखनपद्धतीनां च परिचयं प्राप्नोति।

इकाई	विषयः
I	अनुसन्धानः - स्वरूपः, अर्थः, प्रयोजनाः, सिद्धान्ताः प्रकाराश्च। अनुसन्धानस्य विशेषता, अधिकारी, अनुसन्धानः - आलोचना, विषय चयनं, शोध-विषयः, रूपरेखा-निर्माणं, सामग्री-संकलनं, मुख्य-गौण-स्रोताः, सामग्री-संकलनं वर्गीकरणं च, सहायक-संदर्भ-ग्रन्थसूची-निर्माणं, उद्धरण-सन्दर्भोल्लेख-विधिः।
II	पाठालोचनम् - स्वरूप, सिद्धान्ताः, प्रक्रिया, वंशवृक्ष-निर्माणं, पाठ-सम्पादनं, प्रामाणिक-पाठ-निर्धारणं, हस्तलिखितानां ग्रन्थानां पाठानां च प्रकाराः, पाठ-विकृतयः, विकृतीनां कारणं शोधन-विधिः च। हस्तलेखागाराणां सूची-पत्रेतिहासः परिचयः च।
III	पाण्डुलिपि-विज्ञानम् - स्वरूपः। पाण्डुलिपि-रचना-प्रक्रिया प्रकाराः च। लेखकाः। पाण्डुलिपि-प्रकाराः, लिप्यासनः प्रकाराः, लेखनशैली-प्रकाराः, शिलालेख-प्रकाराः। कालनिर्धारणं। भारतीय-कालगणनायाः जटिलताः। पाण्डुलिपीनां शत्रुः उपचाराः च। ग्रन्थसूची-निर्माण-विधयः।

परीक्षा योजना - (EOSE प्रारूप)

समयावधिः घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः- 70

खण्ड-अ

(क) दश अतिलघूत्तरात्मक प्रश्नां निर्माणम्।

(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः न्यूनतम प्रश्नत्रयम्)

नोटः सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः (शब्दसीमा 20 शब्दा)

10×2=20

खण्ड-ब

नव-प्रश्नानां निर्माणम्

(ख) (प्रत्येक इकाईतः प्रश्नत्रयम् निर्माणम्)

नोट-प्रति-इकाईतः एकं प्रश्नं स्वीकृत्य षड् प्रश्नाः करणीयाः। (शब्दसीमा 250 शब्दाः)

6×5=30

इकाई-I

(1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

(2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

(3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

इकाई-II

(1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

(2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

(3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

इकाई-III

(1) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

(2) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

(3) प्रतिपाद्यविषय-सम्बन्धि-प्रश्नः।

खण्ड-स

(ग) त्रयाणां प्रश्नानां निर्माणम्

(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट - प्रश्नद्वयं करणीयम्। (शब्दसीमा - 500 शब्दाः)

2×10=20

इकाई-I

(1) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः-समीक्षात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम्।

इकाई-II

(2) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः-समीक्षात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम्।

इकाई-III

(3) प्रतिपाद्यविषयसम्बन्धिः-समीक्षात्मकः प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम्।

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्काः-30

(1) प्रथमम् आन्तरिकपरीक्षणम् -

10 अङ्काः

(2) द्वितीयम् आन्तरिकपरीक्षणम् -

10 अङ्काः

(3) परियोजना/प्रोजेक्ट कार्य -

05 अङ्काः

(2) उपस्थितिः -

05 अङ्काः

नोट - विद्यार्थी को External Theory paper (EOSE)-70 अङ्क तथा Internal Continuous Assessment (CA)-30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

संदर्भ-ग्रन्थाः/सहायक पुस्तकानि:-

1. पाठालोचन के सिद्धान्त - डॉ. गोविन्द नाथ राजगुरु
2. पाठालोचनः सिद्धान्त और प्रक्रिया - डॉ. मिथलेश कान्ति
3. पाठ सम्पादन के सिद्धान्त - डॉ. कन्हैया सिंह
4. पाण्डुलिपि-विज्ञान - डॉ. सत्येन्द्र
5. पाठालोचन - डॉ. अश्विनी कुमार शुक्ल

एम. ए. संस्कृत प्रथम वर्ष - 2027-28

सेमेस्टर - IV

Course Code - SANS-DCC-15

“अर्थशास्त्रं, नीतिशास्त्रम् आयुर्वेदशास्त्रञ्च”

निर्गमाः/ उद्देश्यानि-

1. अर्थशास्त्रीयसिद्धान्तानां परिचयः।
2. शुक्रनीतेः प्रथमाध्यायस्य आरम्भिकाध्ययनम्।
3. चरकसंहितायाः प्रथमाध्यायस्य अध्ययनम्।

इकाई	विषयः
I	कौटिल्यप्रणीतम् अर्थशास्त्रम् (प्रथमम् अधिकरणम् - विनयाधिकरणम्)
II	शुक्रनीतिः (प्रथमाध्यायः - 1 तः 150 श्लोकाः)
III	आयुर्वेदशास्त्रम् - चरकसंहिता (सूत्रस्थानम्-प्रथमतः दशमाध्यायपर्यन्तम्)

परीक्षा योजना - (EOSE प्रारूप)

समयावधिः घण्टात्रयम्

पूर्णाङ्काः - 70

खण्ड-अ

- (क) दश अतिलघूत्तरात्मक प्रश्नानां निर्माणम्।
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक-इकाईतः न्यूनतम प्रश्नत्रयम्)

नोटः सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः। (शब्दसीमा - 20 शब्दाः)

10×2=20

खण्ड-ब

- (ख) नव-प्रश्नानां निर्माणम्।
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः न्यूनतमं प्रश्नत्रयम्)

नोट - प्रति-इकाईतः एकं प्रश्न स्वीकृत्य षड् प्रश्नाः करणीयाः। (शब्दसीमा 250 शब्दाः)

6×5=30

इकाई-I

- (1) अर्थशास्त्रसम्बद्धः परिचयात्मकः सैद्धान्तिको वा प्रश्नः।
- (2) एकस्य गद्यांशस्य श्लोकस्य वा सप्रसंग-व्याख्या।
- (3) एकस्य गद्यांशस्य श्लोकस्य वा सप्रसंगानुवादः।

इकाई-II

- (1) शुक्रनीतिसम्बद्धः परिचयात्मकः सैद्धान्तिको वा प्रश्नः।
- (2) एकस्याः कारिकायाः सप्रसंग-व्याख्या।
- (3) एकस्याः कारिकायाः सप्रसंगानुवादः।

इकाई-III

- (1) चरकसंहितासम्बद्धः परिचयात्मकः सैद्धान्तिको वा प्रश्नः।
- (2) एकस्याः कारिकायाः सप्रसंग-व्याख्या।
- (3) एकस्याः कारिकायाः सप्रसंगानुवादः।

खण्ड-स

- (ग) त्रयाणां प्रश्नानां निर्माणम्
(इकाईत्रयमधिकृत्य प्रत्येक इकाईतः एकस्य प्रश्नस्य निर्माणम्)

नोट – प्रश्नद्वयं करणीयम्। (शब्दसीमा 500 शब्दाः)

2×10=20

इकाई-I

- (1) प्रतिपाद्यविषयसम्बद्धः व्याख्यात्मकः समालोचनात्मको वा प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम्।

इकाई-II

- (2) प्रतिपाद्यविषयसम्बद्धः व्याख्यात्मकः समालोचनात्मको वा प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम्।

इकाई-III

- (3) प्रतिपाद्यविषयसम्बद्धः व्याख्यात्मकः समालोचनात्मको वा प्रश्नः अथवा टिप्पणीद्वयम्।

CA प्रारूप (इकाईत्रयम् अधिकृत्य)

पूर्णाङ्काः – 30

(1) प्रथमम् आन्तरिकपरीक्षणम् –	10 अङ्काः
(2) द्वितीयम् आन्तरिकपरीक्षणम् –	10 अङ्काः
(3) परियोजना/प्रोजेक्ट कार्य –	05 अङ्काः
(2) उपस्थितिः –	05 अङ्काः

नोट- विद्यार्थी को External Theory paper (EOSE)-70 अङ्क तथा Internal Continuous Assessment (CA)- 30 अंक में पृथक्-पृथक् उत्तीर्ण होना अनिवार्य है।

सन्दर्भग्रन्थाः /सहायपुस्तकानि

1. कौटिल्य अर्थशास्त्र – व्याख्याकार पं. उदयवीर शास्त्री
2. कौटिल्य अर्थशास्त्र – व्याख्याकार डॉ. वाचस्पति गैरोला
3. शुक्राचार्य शुक्रनीति – व्याख्याकार पं. ब्रह्मशंकर मित्र
4. शुक्राचार्य शुक्रनीति – व्याख्याकार डॉ. जगदीशचन्द्र मिश्र
5. महर्षि चरक चरकसंहिता- व्याख्याकार आचार्य विद्याधर शुक्ल एवं प्रो. रवीन्द्र त्रिपाठी
6. महर्षि चरक चरकसंहिता- व्याख्याकार डॉ. ब्रह्मानन्द त्रिपाठी